

41539

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౨౨

౨౨

బహుధాన్యనామ సంవత్సరము.

ఆశ్వయుజ కార్తికములు.

సంచిక ౪.

౪

కా కి నా డ :

పరిషత్కార్యాలయమునఁ బ్రకటింపఁబడినది.

చందా, పోష్టవ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు 3-౦-౦.

విడిసంచిక, రు. ౦-౮-౦.

1938 అక్టోబరు, నవంబరు.

విషయ సూచిక .

1. కీ. శే. క్రొత్తపల్లి సూర్యరావుగారు. ౧౮౯
2. వీరి జీవితసంగ్రహము. ౧౯౧౦-౧౯౪
 పాపీత్యవికారద బ్రహ్మశ్రీ కాశీభట్ట సుబ్బయ్యకాశ్రిగారు.
3. మేఘసందేశము—యత్సుని శాపము. ౧౯౧౧-౧౯౬
 విమర్శకాగ్రేసర కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యకాశ్రిగారు.
4. వ్యాకరణశాస్త్రప్రశంస. ౧౯౧౭-౬౪
 మల్లాది సత్యనారాయణకాశ్రిగారు.
5. త్రిక్షణకవిబ్రహ్మ. ౧౯౩౧-౬౭
 వి. రామసుబ్బారాయణుగారు.
6. త్రిక్షణ యర్జునపాత్రమును బోషించినవిధము. ౧౯౬౮-౭౧
 శ్రీమత్తిరుమల వెద్దింటి రాఘవాచార్యులుగారు.
7. తప్పటిపాములు. ౧౯౭౬-౭౮
 కీ. శే. క్రొత్తపల్లి సూర్యరావుగారు.
8. గ్రాంథిక గ్రామ్యభాషావిమర్శము. ౧౯౭౯-౮౦
 బ్రహ్మశ్రీ మల్లాది రామకృష్ణవిద్యచ్ఛయనులుగారు.
9. శ్రీరామోత్తరేతివృత్తము. ౧౮౮౧-౮౮
 పాపీత్యవికారద కాశీభట్ట సుబ్బయ్యకాశ్రిగారు.
10. లక్షణసారసంగ్రహము. 89 96
 చిత్రకవి వెద్దనార్యుడు.
11. తాళికన్యాయవివరణము. ౯౧-౭౧
 మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు.

డా. జి. వై. శ్రీకృష్ణ సూర్యరావుగారు.

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౨౭ } బహుధాన్యనామసంవత్సరము. { సంచిక ౪
ఆశ్వయుజ కార్తికమాసములు.

గత కార్తికబహుళ పంచమీశనివారమున (12-11-38) వరి పత్పత్రికాసంపాదకులును, ఆంధ్రభాషాభిమానులు నగు బ్రహ్మశ్రీ క్రొత్తపల్లి సూర్యరావుగారాకస్మికముగ మరణించిరని వ్రాయుటకెంతయుఁ జొతిల్లుచున్నారము. వీరిభాషాభిమానము, కార్యదీక్ష, నిరాడంబరజీవితము నందఱికిని దెలిసినవే. వీరాంధ్రమునఁ బెక్కుగ్రంథముల రచించుట యేగాక తమిళము, కన్నడము మొదలగు భాషల జ్ఞానములవరచుకొని వరిపత్కార్యములఁ జక్కగ నిర్వహించియున్నారు. భగవంతుడు వీరి యాత్మకు శాంతి నొసఁగుగాత.

వరిపత్కార్యదర్శులు.

కీర్తిశేషులగు క్రొత్తపల్లి సూర్యరావుగారి జీవితసంగ్రహము.

సాహిత్యవిశారద బ్రహ్మశ్రీ కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు

“బాలస్య మరణం ధృవం” అనునట్లు పుట్టినవారు గిట్టుటసహజము. అయిన నీలోకమునఁ గొందరు మహానీయులు భంగురములగు భౌతికదేహములఁ బొసినను స్థిరతరములగు కీర్తిదేహములతోఁ జిరంజీవులై వెలయుచుండురు. అట్టి యశఃకాయులలో క్రొత్తపల్లి సూర్యరాయ సూరిగా రొక రచుటకు సంశయములేదు.

ఈవిబుధవరుని జన్మస్థానము పీఠికాపురసమీపమున నున్న చెందుర్తియను గ్రామము. ఇందుఁ గ్రొత్తపల్లివారిని ప్రసిద్ధిగాంచిన శ్రీమ్రయకటుబమున రామయ్య సుబ్బయ్యగార్లను పుణ్యదంపతులకు నెనమండ్రపుత్రులు, నిరువురు పుత్రికలు నుదయించిరి. ఈకుమారు లెల్లరు మేధానిధులు. విజ్ఞానఘనులు. ఈసోదరగణమున సూర్యరావుగా రారవవారు. వీరు చిన్ననా డూరిసావడిబడిలోఁ దెలుగున వ్రాయును జనువను నేర్చి యట నంతకుఁబై విద్వేల నేర్పు పాఠశాలలేకుండుటచే నింటనున్న యన్నలకడఁ బురాణములయందలి మేలుపద్యముల వ్రాసికొని కంఠపాఠముసేయుచుఁ గాలము గడుపుచుండిరి. ఇట్లు పదునారేండ్లవయసు వచ్చువఱకుఁ జూచుర్తియందే వర్తించుచుండిరి.

ఇట్లుండగాఁ గాకినాడపట్టణమున గురజాడ శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారిచే నెలఁగొలుపఁబడిన రాజయోగిపత్రికాముద్రణాలయమునకుఁ బాలకులుగానుండిన పారేపల్లి లక్ష్మీనారాయణగారు మిత్రులవలన సూర్యరావుగారి తెలివితేటలఁ దెలిసికొని, కాకినాడకు వారిఁ బిలిపించుకొని, వీరి సురూపస్వభావములకు సంతసపూరి, తమ ముదిరమునందే యుంచికొని పుత్రప్రేమతో నాదరించుచు, నచ్చుకని నేర్పుకొనుటకు

౧౦వీ ౪] క్రొత్తవల్లి సూర్యరావుగారి జీవితసంగ్రహము. ౧౧౧

రాజయోగిముద్రాకారాలయమునఁ బ్రవేశపెట్టి, స్వయముగా ముద్రాణాదికార్యముల బోధింపఁదొడఁగిరి.

అంత నదిరకాలములోనే సూర్యరావుగారు కరసాహాయ్య మక్కుట లేకయే స్వయముగా నక్రరములఁగూర్చుట యందును, ముద్రిత పత్రముల దిద్దుటయందును నేర్పరులై, కృత్రికానిర్వాహకులగు లక్ష్మీ నారాయణగారికిఁ గొంత కార్యభారము తగ్గింపఁజొచ్చిరి. ఈతీగ నచ్చుపనుల నేర్చికొనుటయ కాక రాత్రులయందు శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారియొద్ద నాంధ్రప్రబంధములఁ జనువ మొనరిడిరి. విద్యార్థిదశ నిట్లు హాయిగ సాగించుచుండ “కాలమొక్కురీతి గడువబోదు” అను సామెతవడుపున సూర్యరావుగారిని నందఱుని కగిడిఁ బ్రేమించుచున్న పారేక్షల్లి లక్ష్మీనారాయణమహాశయులు 1895 సం॥రం డిసెంబరు మాసాన దివి కేగుటయు, గురజాడ శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారు కాకినాడ పురమును వీడి విజయనగరమునకుఁ జరుటయుఁ దట్టస్థమాయెను. అందుచే రాజయోగికార్యాలయము పాలకాభావమున మూయఁబడవలసి వచ్చెను. కాని సూర్యరావుగా రప్పటికి నచ్చుకూటము నడిపింప నర్హమగునేర్పును తెలుఁగునఁ బుస్తకముల రచియింప నరువగు విజ్ఞానమును గడించియుండిరి.

రాజయోగి యాగినకొలది వత్సరములకే పోలవరము జరింప దారువారగు శ్రీకొచ్చెల్లకోట వేంకటకృష్ణారావుబహదూరువారు సరస్వతీపత్రికాలయమును స్థాపించి దానికి శ్రీచిలకమర్రి లక్ష్మీనరసింహముగారి సభిపతులనుగా నేర్పరచి, వానికి సహాయముగాఁ గార్యముల సాగింపననుఁగొడు బుద్ధిశాలిక్త వెతకుచున్నసంగతిని గురజాడ శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారు తెలిసికొని సూర్యరావుగారి శక్తిసామర్థ్యముల నుగ్గడించుచు నుత్తరము వ్రాసిరి. అందువై జరింపదారుగారు సూర్యరావుగారిని సరస్వతీపత్రికాలయమున లక్ష్మీనరసింహముగారికి సహాయకార్యదర్శిగా నియమించిరి. ఈతఁడినుండియే సూర్యరావుగారి మేధావై భవము లభివృద్ధి పందజొచ్చినవి.

అప్పుడు పోలవరము జమీందారుగారియొద్దఁ బండితులుగానున్న దివాకర్ల తిరుకళాశాస్త్రిగారి సాహచర్యమున సంస్కృతసాహిత్యప్రావీణ్యమును చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహాకవిసింహుని నేస్తమునఁ దెలుగు కైతల నేర్పును సాకల్యముగా నమకూర్చుకొని వీరు స్వయముగా గావ్యనిర్మాణము జేయఁదొడంగిరి. ఇట్లు క్రమముగాఁ గవివరులై వ్యాస రచనానిపుణులై ముద్రణాలయకార్యనిర్వహణదత్తులై సూర్యరావు గారు ప్రసిద్ధిగాంచిరి.

వీరు సరస్వతీపత్రికారాజమునఁ బురాతనము ద్విత్రగంధముల నెన్నిటితో ప్రకటించిరి. వీరి ప్రయత్నములకుఁ బోలవరముజమీందారు వారు చేదోడై తగుప్రోత్సాహమును సమకూర్చుచుండిరి. ఇట్లు వదేడేడ్లు వీరు సరస్వతీపత్రికాలయమునఁ బ్రభుసమ్మితముగను సజ్జన స్తుత్యముగను ఆత్మగౌరవానుకూలముగను కాలము గడుపుచు సుఖ ముగానుండ గ్రాంథికాంధ్ర భారతీవదారవిందసమారాధనాసక్తచిత్తులగు శ్రీజయంతి రామయ్యబుధవరేణ్యులు సూర్యరావుగారి గుణాతిశయములను, కార్యనిర్వహణప్రావీణ్యము విని, చెప్పపురినున్న యాంధ్రభాషాపత్రికాకార్యాలయమునఁ బరిసేయుటకు రండని పిలుపు నొసెరి. వీరు వారి పిలుపువైఁ జెప్పపురమునకేగి, వదిరెండేళ్లటఁ గాపురము చేసి, పిమ్మట భాషాపత్రికావంటఁ గాకినాడపురమునకే తెంచి, బహుసమర్థతతో బుడితప్ర శంసార్హముగవీరిని నిదానముగాఁ బరివర్తనములన్నిటిని నెరవేర్చుచు నిజకార్యాచరణనైపుణ్యముచేఁ బై ముఠికారుల గౌరవమునకుఁ బాత్రులై నిర్వదైదేయము గడపి 1933 సం॥నవంబరు నెల వన్నెంకవతాశీఘ్ర శనివారము వగలు వన్నెంకగంటల సమయాన వన్నెంకబలము నొంటినికు చువనాయాసము గా ననుభవించి బాసిరి. ఇట్టివారికి వీరివయసు అరువదియారు వత్సరములు. ఈ యనాయాసనిర్మాణము జూడఁ జూడ నీ ధీనిధిపూర్వ భావమున యోగసమాధిధీరుడగు పుణ్యపురుషుడై కర్మశేషానుభవము నకుఁ దిరుగ నీరీతి నవతరించి ముక్తకర్ముడై ముక్తి నందెనటను సూచి యములేను. వీరిగుణసంపత్తిని వీరికిఁ జెప్పలయెడఁ గలభక్తిప్రవర్తకులు

వివరముగా వ్రాయఁబూనినచో నొక్కగ్రంథము కాగలను. కత్తి కాము ఖమున నొక్కమారు వీరిప్రావీణ్యమునుగూర్చి తెలియఁజేయుటకు వలను గామిచే సంగ్రహముగ సూర్యరావుగారి పాండిత్యమును గూర్చి కొలదిగ ముచ్చటించి యీవ్యాసమును మఱితును.

సూర్యరావుగారు సంస్కృతాంధ్రములఁ బండితులై యుండుట యేకాక, ఆంగ్లము, అరవము, కన్నడము, మహారాష్ట్రము, హిందీ, ఉరుదు భాషలయందఁ జక్కని ప్రవేశముల ధీనుతులు. వీరిభాషల యందఁ బ్రకటితములగు మన్న ప్తికలరు, కావ్యములనుజరివి, వాని యందలి యందములగుభాగముల వినువానికి వివరించుచుండెడివారు. అన్నిటికంటెను వీరియందెన్నఁదగు సుగుఱమేరి యన నకలాకముగు ప్రవ ర్తనము. మఱియు నిగర్వమునకు వీరిజీవిత ముదాహరణము. కలలోఁ గూడఁ బహుమలూడి యెఱుంగరు. ఈకవిశిఖామణి యనేక గ్రంథముల విరచించియుండెను. అందుఁ గొన్ని ముద్రితములైనవి. మఱికొన్ని యచ్చు కాదగి యున్నవి. వానికట్టిక నిటనిచ్చుచున్నాను.

ముద్రితములు.

1. ద ర్శ్యధనాభిమానము (నాటకము)
2. కన్యకావర మేశ్వరి. (ఢిటా)
3. గుణముఁజరి.
4. హరిశ్చంద్ర మహారాజకథ.
5. వాణ్ణికివేయి విధములు.
6. కమలచారిక.
7. ఆనందసాగరము.
8. రాజలక్ష్మి.
9. సీతిధవనము.
10. త్రిలోకసుందరి (నాటకము)
11. ఉదయక్ష.
12. సిరియాళచరిత్ర.

అముద్రితములు.

1. ౯ మోక్షరాఘవము (నాటకము.)
2. వీరకృష్ణరాయలు (ఢిటా)
3. శుద్ధాధ్వనిరోవ్యనిర్వచన కుచేలోపాఖ్యానము.
4. సురగ బిళ్ల.
5. శౌభగ్యముఁదా (నాటకము)
6. గాలికాగోధన.
7. సనుభూమి త్రి (600 సీతివాక్యములు.)
8. శ్రీరామశతకము.
9. చతుర్విధకటకము.
10. స్వకల్పిత.

13. రామలక్ష్మణులు.	11. కిరాతాష్టనీయము (పంచనగ్రంథము.)
14. వాసవదత్త.	12. సువృత్తశతకము.
15. కచదేవయానులపెండ్లి.	13. లోకోక్తులు (8 వేలు)
16. హమ్మిదేహజ.	14. కాశీనాథశతకము.
17. కళావిలాసము.	15. ఆహ్లాదిని (పద్యకావ్యము)
18. సంస్కృతకథాసారము.	16. జామాత్మనిలాసము (నాటకము.)
19. వీరబలునినినోదములు.	17. రాజకళింగగంగు (డిటా)
20. నమస్తారములు.	18. సూర్యోదయమును చేరుగల స్వీయచరితము ద్వికద కావ్యము. ఇది వీరి తుదికృతి.
21. కసానేతరాయ.	

ఇవికాక వీరెన్నియో యమూల్యములగు వ్యాసముల వివిధ కత్రికలయందును బ్రకటింపజేసియుండిరి. నిజముగా నాంధ్రపరిషత్తుత్తరకాలయమున వీరివలె గార్యములనేర్చుతో సాగింపగల కార్యవిర్వాహకులు సమకూరుట సందేహస్పదము. సూర్యరావుగారు యువకులకు వినయవివేకాలంకృతమగు నిజజీవితము నుదాహరణముగఁ జూపుటయేకాక, వీరుచెందిన యనాయాసమరణముచేఁ జరగులకుఁ దమనిర్మాణము సపేక్షలేమముగఁ జేసియుండిరి.

ప్రస్తుతము వీరికిఁ గలఁగోవిందగారు పుత్త్రుఁడను, సౌభాగ్యవతియగు పుత్త్రికయు, చిరంజీవియగు జాలగౌహిత్రుఁడను, విధేయుఁడగు నల్లుఁడను, సాధ్వీమణియగు నిల్లాలుచుకలగు. కనుకాకరుండగు భగవానుఁడు వీరికుటుంబమునాకి నాయురారోగ్యాది భాగ్యములను, సూర్యరావుగారి యాత్మకుఁ గైవల్యానందమును నందఁజేయుగావుతయని ప్రార్థించుచున్నాను.

మేఘసందేశము - మత్స్యనిశాపము.

విమన్యకాగ్రేసర కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు.

కవిసార్వభౌముడగు కాళిదాసువ్రాసిన కావ్యములలోని కల్లచాల చిన్నదిగానుండు మేఘసందేశమును గ్రంథమునందలి విశేషము వంకిచిమాడ జాలపెద్దదిగా నున్నది. అది కాళిదాసు బుద్ధివైభవమును బట్టి కథాకల్పనాదీకము కలిగియున్నది. అదంతయు కల్పితమే. కుబేరుని ప్రభుత్వములో నున్న యొకానొకయత్నుడు మత్స్యజైత్రాను చేరువలసిన స్వామికార్యములు తిన్నగాజేయఁ దగుగఁజూచ్చెననియు నందుమూలముచే నాయుజమానుఁ డాయత్నునకు సువత్సరమువఱకు ద్వీపాంతరవాసశిక్షను విధించి వానిని రామగిర్యాశ్రమములలో శయనకాదశి మొదలు ఉత్థానకాదశివఱకు అనగా సువత్సర మనుభవించవలసినదని కుబేరుఁ డాజ్ఞాపించగా నాతీతిగా ననుభవించ నాతడు మొదలుపెట్టెననియు చెప్పబడియున్నది. ఇట్లాశిక్ష నెనిమిదిమాసముల వఱ కనుభవించెనట. కాని యంతలో వర్షకాలము వచ్చినది. వర్షకాలము విరహాలకు మిక్కిలి దుస్సహము. అదుస్సహకాలములో వియోగ మనుభవించలేక, తనభార్య మృతిపొందునేమోయని జుకి యామెకొక సందేశమును బంపిన నామె జీవించునను నాశతో నీనాల్గుమాసముల కాలములో శిక్షవలని వియోగమును గన్నుల మూసికొని యెట్లున గడవవలసినదని బోధించు సందేశమునంపెను. అదియుట మేఘసందేశము. అదియత్నుడు విరహమత్తుడై యొడలుదెలియక జడమైనమేఘ మెక్కడ సందేశముపట్టుకొని వెళ్లుట యెక్కడయని యాలోచింపక జడ మతియై వంపెనట. ఈసందేశము వంపుట యాషాఢమాసములో ప్రథమదిసమునందు జరిగెనని మల్లినాథానులు చెప్పుచున్నారు.

ఇంక మఱికొందరది యామాధమాసములో ప్రశమదివసమున జరిగినదని నుడువుచున్నారు. ఈవిధముగా వివాదము చిరకాలమునుండి వచ్చుచున్నది. కాని మల్లినాథాధులు చెప్పునదియే పొరబాటని తోచుచున్నది. రెండవవారు చెప్పినదే సత్యమని తోచుచున్నది. ఈవాదము నుగూర్చి యింకను జుచ్చించుటకు పూర్వము మనము ముఖ్యముగా తెలిసికొని నిర్ణయింపవలసినది మాసములు లోకములో అమాంతము లా పూర్ణిమాంతములాయన నదియై యున్నది. మల్లినాథసూరిగారు మాసములన్నియు సమాంతములే, యనగా సమావాస్యతో సంతమగు నవని తలంది తనవాదమును తీసుకొనివచ్చెను మనయూధదేశప్రాంతమునందుగల మాసములన్నియు సమాంతములే. ఇంక నుత్తరదేశము నందుగల మాసములన్నింటిలో పూర్ణిమాంతములు. అటులయిన మన యత్సునిశాపము సరిగ్గ హెచ్చుతక్కు లంత లేకుండ సరిపోవును. యత్సుని శాప మోక్షమెప్పుడో గ్రంథమునందు స్పష్టముగ జెప్పబడియున్నది అదేదియన 'శాపాంతోమే భుజగళమనాత్ డితి తే శార్జ్జసాశా' అని మూలమునందే తెల్పబడి యున్నది. కాన యత్సునిశాపము కార్తీక శుద్ధవకాదశితో పూర్తియైనది. సాధారణముగా మాసాంతము శుద్ధవకాదశితో పూర్తిగాక పూర్ణిమతో నగును. గనుక మనము చెప్పుకొనునది యైదురోజులు భేదముగా నున్నది. ఈషద్వైషమ్య మవివక్షితమని మల్లినాథుడే చెప్పియున్నాడుకదా. కావున శాపాంతము సరిగనే చెప్పబడినదని చెప్పుకొనవచ్చును. కావున నేవిధమగు భేదమును లేదనియే చెప్పవచ్చును. మల్లినాథుడు మాసాంతము పూర్ణిమతో నగుటను కనిపెట్టలేకపోయెనని చెప్పుకొనవలసియున్నది. అంతియకాని శాశిదాసు గ్రంథములో కాలభేదము వచ్చుచున్నదని చెప్పుకొన నవసరము లేదు. అమాంతమాసాంతమువఱకుగాని పూర్ణిమాంతమాసాంతము వఱకుగాని మనము వేదియుండనవసరము లేదు. యక్షశాపాంత మెప్పుడైనదో తెలుసుకొనిన జాలును. అది కార్తీకశుద్ధవకాదశితోనే యైనదని స్పష్టముగా గ్రంథమునందు చెప్పబడినది. కావున నదియే చూచుకొనవలెను. అలమతివిస్తరేణ. 'అపాహస్యప్రశమదివసే' యనుపాశ మవసరము లేదు. 'ప్రశమదివసే' యనునది తప్పుగాదు.

వ్యాకరణశాస్త్ర ప్రశంస.

మల్లాది సత్యనారాయణ శ్రీ గారు నూజివీడు.

మఱియు గీర్వాణభాష వాఙ్మయావస్థను బొందకమునుపే యా భాషకుఁ బండితులు సాస్తారము చేసియుండి రనియు నది యెట్లుకానిచో నాదికాలము నందుఁగూడ నాభాషను సాస్త్రతభాషయను పేరెట్లు వచ్చు ననియు నాసాస్త్రము గూడ బ్రాకృతాదిభాషాపదములకుఁ గొన్నింటికిఁ జేసి రనియుఁ గొందఱు చెప్పుచున్నారు. అవిషయము లా లోచింపఁదగినవి.

భాష వాఙ్మయావస్థను బొందకమునుపు కట్టుపాట్లు వ్రాయుట యెట్లు సాధ్యమగునని తలచిరో తెలియకున్నది. ఏనుఁ వ్యాకరణశాస్త్రము భాషపైనను, భాషయుచ్చారణము పైన నుచ్చారణము ప్రాణి పైనను, నాధారపడియున్నది. ఆప్రాణులు వ్యక్తావ్యక్త ధ్వనికర్తలని రెండు తెగలు. అందువ్యక్తధ్వనికర్తలే ప్రస్తుతకార్యచితులుగాన పారిలోఁ గూడఁ బ్రస్ఫుటస్థిరోచ్చారణకర్తల యుచ్చారణములే యీవ్యాకరణములకు మూలములు. అట్టితఱి నాశాస్త్రమును వాడులుచెప్పిన ప్రకారము చేయుటకుఁ బ్రస్ఫుటస్థిరోచ్చారణ కర్తలలో విమర్శకులందఱు తొకచోట నుండనవసరము లేనిచో వారు కూడఁ బలుకుకొని వ్రాసుననుకట్టుట యెట్లు సాధ్యమగును ? అందఱు తొప్పుకొని యాచరణములో నుండినం గాని యదియంతట వ్యాపకమగుట యెట్లు ? ఒకరు చెప్పినంతమాత్రమున నందఱ తామోదించి తెలిసికొనుట, యనుసరించుట సుభవింతునా ? కనుక వాదిమతమున నాప్రథమవ్యాకర్తలందఱొకచోటనుండి రసక తప్పదు. కాని వాఁలందఱొకచోటనే యుండశక్యమా ? అట్లున్నను వారు పరస్పర నుతానలంబకులుగాఁ గాని యేకవిధాభిప్రాయకులుగాఁగనితప్పక యుండు రని నిర్ధారణముండునా ? అట్లుండు సహజమా ? అయి

నను భాషాచాక్రములెంద యుదురు? అట్లున్నప్పుడు శాస్త్రాంతరాది
 రచయితలు తమ శాస్త్రములలో నీసవీన శాబ్దికుల శబ్దానుశాసనముల
 నెట్లామోక్షించి యనుసరించుట సంభవించును? సమస్త శాస్త్రముల
 కంటె నీవ్యాకరణశాస్త్రమే ముందు పుట్టినదని నిర్ధారణ యెట్లు చేయ
 నగును? శాస్త్రాదికర్తలందఱు భాషకు స్పృశించి తమ గ్రంథములలో
 వ్రాయుటయే నిర్ధారణ యనినచో భాష వాఙ్మూల్యము బొందకమును
 పు భాషలో వ్యాకరణమునకు నాధారమైన వాక్య, పద, వదావయవ,
 ప్రత్యయాది, జ్ఞానము మొదట వారి కెట్లు కలుగు నని తలచిరి? ఏవా
 క్యసముదాయమో యెవని నోటికుండియో యేకదండారముగ బయ
 లు వెడలినపిమ్మట దానినే శుశ్రూషాపూర్వకముగ నధ్యసించిన తరువా
 తివారు విమర్శకులై నచో వానికి దానియందు గ్రహింపఁదగిన యర్థమె
 ట్లువచ్చుచున్నదో యను జిజ్ఞాస కలుగుట, విభజనము చేయుటలు
 మొదలగునవి సంభవించునుగాని ముందుగానే, యనఁగా భాష వాఙ్మూ
 ల్యము వస్థకు బొందకమునుపే యాదని యెట్లు సంభవించును? ఆ దండార
 వాక్యసముదయమే యాకాలమున నాభాషకు వాఙ్మూల్యమును నా
 మతమున వాఙ్మూల్యమునకుఁ బూర్వము వ్యాకరణరచనాభాషము సాధ్య
 మగుచున్నది. వాదిమతమున వాఙ్మూల్యముఁ పూర్వము వ్యాకరణ
 జ్ఞానము కలుగుటకు నాధార మేది? అనఁగా వాక్యపద్యాదులుకూర్పఁ
 బడినప్పుడే వాని నాధారముచేసికొని యంకురించెడి వ్యాకరణమునకు
 నావాక్య పద్యాదు లొకచోఁ గూర్పఁబడకపోయినచో నాధారము లేక
 రచనాప్రవృత్తియే యసంభవమగు నని తాత్పర్యము, కనుక భాష వాఙ్మ
 యావస్థకు బొందకమునుపు భాషకు వ్యాకరణము చేసిననుట సంగత
 ముకాదు. వలెజలి భగవానుని “వేదా న్నో వైదికా సిద్ధా” యను
 వ్యాకరణశాస్త్ర ప్రత్యాఖ్యాన ప్రశ్నకరగ్రంథమునందలి “వేదాత్” అను
 పదమువలన వైదికభాష వ్యాకరణోత్పత్తికిఁబూర్వము వాఙ్మూల్యము
 పొందిన లగఁపముట లేదా?

మఱియు, వ్యాకరణశాస్త్రాత్పత్తికిఁ దరువాతివారు సంస్థరణ కద్ధతిఁదెలిసి భాషను సంస్థరించి తమతమ శాస్త్రాధికములలో వ్రాసి యుందు రనిన నందురుగాక. ప్రాచీనులును, విప్రకృష్టజేశస్థు లగుననుకూలీకులును వాఙ్మయ రచయిత లయినచో వారు క్రొత్తగావచ్చిన యీశాబ్దికుల శబ్దానుశాసనము నెట్లనుగమింపఁగలుగుదురు ? అట్లనుగమింపక వారు తమ గ్రంథములలో నప్పటివ్యాకరణమునకు విరుద్ధప్రయోగము లేవియైన, ననఁగా నప్పటి వైయాకరణులకు సంభవింపఁగూడనివియు నప్పటి యవైయాకరణులకు సంభవింపఁదగినవియు, బ్రయోగించియున్నారా ? అట్లన్నచో వారు క్రొత్తగావచ్చిన శబ్దానుశాసనము నెఱుఁగరనిచెప్పవలగును గాని యాప్రయోగములు వాఙ్మయావస్థాస్థారంభ కాలమునాటివియు, లేక వాఙ్మయావస్థాబాల్యకాలమునాటివియు నుత్పత్యమాన వ్యాకరణములకు మూలములునుగాన నందు నిది వ్యాకరణ విరుద్ధ మనియు, నిది యనుకూలమనియు, నేర్పఱుట నేరికి శక్యమగును. ? మఱియు వైదికభాషానుశాసనమువలనఁ బ్రయోజనము దాని యర్థాదినిమిత్తముగ జ్ఞప్తియందుంచుకొనఁదగిన యంశములందుఁ బొరపాటులు రాకుండఁ జేసికొనుటయే గాని యందలి ప్రయోగముల దుష్టతాదృష్టతలను నిరూపించుట గాదనిన నాయభిప్రాయము సర్వసమ్మతమైనచో ఋషులవాక్యములకు ననుశాసన మవసరముగాదు. కనుకనే

“తాకికానాం హి సాధూనా మర్థం వా గచువర్తతే-

ఋషీణాం పున రాద్యావాం వాచ మర్థోనుధావతి.”

యని భవభూతిమహాకవి ఋషుల యాధిశ్యము సంతగఁ బొగడియున్నాఁడు. త్రిమునివ్యాకరణముకంటెఁ బ్రసిద్ధమై, వ్యాకరణమైన మఱియొక వ్యాకరణము, మునిత్రయమునకుఁ బూర్వముగాని పరమునఁగానియున్నదని కని విని యెరుఁగుదురా ? అట్టితటి వారిలోఁ బరమ ప్రామాణికుడైన వతుంజలి మహర్షి “వేదా నో వైదికా సిద్ధా” యను వాక్య

తాత్పర్యమునకును భాషవాఙ్మయావస్థను బొందకమునుపు కట్టపాట్లు చేసి రనునధునాతఃవిమగ్నకుల వాక్యతాత్పర్యమునకును విరోధము రాకమానుట లేదు. అట్లేనచో నేది గ్రాహ్యమో యేది త్యాజ్యమో యావాదప్రధాన లే నిర్ణయించఁదగుదురు. కనుక భాషవాఙ్మయావస్థను బొందక మునుపు భాషకు కావలసిన కట్ట పాట్లు చేసి యుంచుటకు నేకాలమున నట్టివానికి శక్యముకాదుగాన నట్టివారే పొరపాటున వచ్చిన దని నాయభిప్రాయము.

ఇక గీర్వాణభాషకు సంస్కృతభాష యని యెట్లు వ్యవహారము గలిగినదో విచారించఁదగినది.

సంస్కృతమను పదమును బాగుచేయఁబడిన యేవస్తువునైనను అనఁగాఁజెడుగుట, జల్లించుట, యెగురఁబోయుట, వడియఁబోయుట, యెండఁబెట్టుట మొదలగు నేకనిచేసినవస్తువునైనను-జెక్కునపుడు వాడుచుండట యలవాటు. ఆవిధముగనే వ్యాకరణసూత్రము లొక యభిప్రాయమునే బోధించు వ్యస్తకదముల సాఘటనాసాధుత్వమునుగాని యొక పదముపై వచ్చెడి ప్రత్యయములకు నాశబ్దార్థముతో నర్థసాధుత్వనిర్ణయమునుగాని బోధించును. ఉదాహరణము వ్యస్తమందుఁ జూపుచున్నాము. “దధ్నా సంస్కృతం వ్యంజనమ్” దధిచే సంస్కృతము వ్యంజనము. “భ్రాష్ట్రే సంస్కృతామాషాః” భ్రాష్ట్రమందు సంస్కృతములు మాషములు. ఇందలి మొదటిదానికి “బెఱుగుతోఁ గూర్పఁబడిన వ్యంజనము (పచ్చి)” అని యర్థము. రెండవదానికి “మంగలమందు వేఁబడిన మాషములు” అని యర్థము. ఈరెండుదాహరణములలోను సంస్కృతమను పదము గలదు. కాని యారెండుచోట్లను జరుపఁబడిన సంస్కారములు రెండువిధములైనవి గాని యొకవిధముగాదు. కనుక సంస్కృత మనుపదమునకు భిన్నకారణక సంస్కారము చేయఁబడినవస్తువు మొదలైనది యర్థముగాన సంస్కారములు వేఱువేఱు విధములని తేలుచున్నది అవసరము లేకపోయినను ప్రత్యయాంత పదముల నుదాహరించుచు

న్నాను. “దాధికంవ్యంజనమ్” దాధిక వ్యంజనము. “భ్రాష్ట్రామాషాః” భ్రాష్ట్రములు మాషములు. అర్థములు మానుకటి యట. ఇట యనేకములు చెప్పవచ్చును. కనుక సాస్త్రుల మనుకడము భాషకే విశేషణముగా నుండి తీరవలెనని నిర్బంధము లేదు. కర్తాప్రత్యయాలమైన యాసంస్త్రులమనుకడము భాషకు విశేషణ మైనచో విశేషాంత మేదోయచటఁ గలిగినదను సర్థము మాత్రము తప్పుకాదు. కాని వాచుల

ము మాత్రము భాషలోని ప్రయోగము లొకలాగున నుండఁగఁ బండితులు వానిని దను కనువగు మఱియొకలాగున మాన్పి యిదియే శుద్ధశబ్దమని యామోదించి యనుసరించి రని యుండుటచేద క్షుణ్ణక తీరదు. అది యెట్లుసాధ్య మగునని తలచినో తెలియ కున్నది. ప్రయోగ మొకతీరునను శాస్త్రవిధి మఱియొక తీరుననుండి యున్నచో నాశాస్త్రముతో నేకాలమంకుఁగాని వనిగలవా రుందరా? “ఉపేయప్రతికత్కర్థముసాయా అవ్యవస్థితా” అనున్యాయము చొప్పునఁ బ్రణాళికలోనే కొంచమైన భేద ముండినను, బ్రహ్మోద్దేశము తలక్రిందులుగా నుండఁగూడదు గనుకఁ బైన వర్ణింపఁబడిన దండాకార వాక్యసముదయము నాధారముగఁ జేసికొని వైయాకరణులు గొందఱు జ్ఞాపకముగా నుండుటకై వైదిక ప్రయోగ సాధుతాపరశాసనములను, గొందఱు తాకిక ప్రయోగ సాధుతాపరశాసనములను, గొందఱు అధ్యయములను భిన్నభిన్నానుభూతిక ప్రత్యయాది విధులతోఁజేయ నారంభించి యుండిరి. అందుఁబఱిన్యాది మహద్దులు మన్వరు సంపూర్ణముగ వైదిక తాకిక ప్రయోగ సాధుతాపరశాసనముల నన్యదృశ రచనా నైపుణిగ రచించి యుండిరనుట విశ్వజనీనము. కాని “ఇకొ య ణచి”యను మొదలగువిధులఁజూచి యావిధానమే యాయాహుఁపిద్ధికి మూలమని, యది యాభాషలో లేని క్రొత్త కద్దతియని యనుకొనఁదగదు. భాషధ్వని రూపముతోఁ బ్రారంభించినదిమొదలు భాషలోనే యున్న విషయములను జ్ఞాననాథమైన వ్యాకరణములో నొకానొక సాకర్య మపే

హిందీ యక్ష్మదే క్రొత్తగాఁ దెచ్చిపెట్టినట్లు విధించుటయేకాని యచటి కొకటియు రానులేను మఱొకటి పోనులేను. అట్లైనచో వారి ప్రధానోద్దేశ్యమును నీఖండస్ఫూటవాదిత్వమునకు భంగము వాటిల్లదా? వారు భిన్నభిన్నానుభూతి ప్రత్యయాదులను విధించుటచే వారొకరితో నొకరు కలసి మాట్లాడుకొని వ్రాయలేదనియు, భిన్నభిన్న దేశసులనియు, వారి వ్యవహారములో నాభాష యెట్లున్నదో యట్టిసిటికి భంగము జరుగకుండ నిబంధనముచేసిరనియుఁ దెలియుచున్నది. కాని సంస్కృత మను పదము భాషకు విశేషణమైనయెడలఁ జెప్పఁదగిన యర్థ మేమి? యది యెట్లు సంగత మగునని యడిగినచో వినుఁడి.

జనవృద్ధితోఁబాటు వ్యవహారమునకుఁ జాలినంత శబ్దజాలము కూడఁ బెరిగినసిమ్మట నాశబ్దజాలగ్రధిత ప్రాచీనవాక్యములను దఱు వాతివారిలో నందఱుఁగాకపోయిన శ్రద్ధాభిప్రత్యేన కొందఱు క్రమము గా విషవకుండ నభ్యసించుట యాచారము. అది యిప్పటికి దేశభాష లలోఁ గూడఁగలను. అట్లభ్యసించిన ప్రాచీనవాక్యసముదాయము నెవరి కొఱకైన నర్థావిభోధనోద్దేశ్యమున నుదాహరించుట యసంభవము గాను. అట్టివారిలో విమర్శకులుండి యావాక్యమున కాయర్థ మెట్లు వచ్చుచున్నది? వాక్యార్థముల రెండింటికి సంబధ మేమి? యను మొదలగు జిజ్ఞాస లుదయించి యావాక్యసముదాయమును సామర్థ్యానుసారముగ విభాగింపకపోరు. విభజించిన భాగములలోని విభేదమును గ్రమముగ గుర్తుపట్టక మానరు. గుర్తించిన విషయములను జ్ఞాపనము కొఱకు విషయభేదమును బట్టి వేరువేరు సూత్రములయందు గ్రుచ్చుకుందురా? ఈపని మొదటఁ దత్త్వాలోపయుక్తముగా నారబ్ధ మైనను విషయ బాహుళ్యమునుబట్టి శాస్త్రరచనయే యగును. ఇట్లు ప్రత్యేకముగా నాసక్తిగలిగి యభ్యసించిన ప్రాచీనవాక్యములకును, సాధారణ జనశ్రవణ మాత్రాధార వ్యవహార వాక్యములకు, నుచ్చారణములో భేదము కలుగుచునే యుండును. అట్టి వ్యవహార మాత్ర శరణ్య భాషావేదు లధిక

సంఖ్యాకులుగాను, శిక్షిత ప్రాచీన వ్యవహారవాక్య లల్పసంఖ్యాకులుగా ను నుండురు గనుకను, సాధారణవ్యవహార మందఱకుఁ గావలసియే యుండును గనుక సాధికసంఖ్యాకుల వ్యవహారవాక్యము లనల్పసంఖ్యాకులు నేర్చియేయుండురు. అల్పసంఖ్యాకు లభ్యసించిన ప్రాచీన వ్యవహారవాక్యముల సాధికసంఖ్యాకులు వ్యవహారములో లేనివి కాన నభ్యసించురు. అల్పసంఖ్యాకు లభ్యసించిన ప్రాచీనవ్యవహారవాక్యములు మొదటఁ గొంతకాలము వఱకు సాధికసంఖ్యాకులకుఁ దెలిసిననుఁ గాలము గడచిన కొలఁదిఁ దెలియనేరవు. అట్లుచే శిక్షితాశిక్షితుల భాషలుచ్చారణభేదమును బురస్కరించుకొని ప్రాచీనార్వాచీనతా భేదము నందుచుండును. అట్టి ప్రాచీన భాషాభేదముఁగూడ వ్యవహారబలమున మొదట లేకపోయినఁ గ్రమముగాఁ గొన్నివదములలో నక్షర లోపాదులుకలిగి మార్పుప్రారంభించును. క్రమముగ నది యంతట నలముకొని ప్రాచీన వ్యవహార వాక్యవద్ధతి వేరుగను నవినవ్యవహార వాక్యవద్ధతి వేరుగను జేయుచుండును. ఆప్రాచీనవ్యవహార వాక్యవద్ధతి గలదియే వైదికభాష; యానవినవ్యవహార వాక్యవద్ధతి గలదియే గీర్వాణభాష; యాయశిక్షిత వ్యవహార వాక్యవద్ధతి గలదియే ప్రాకృతాదిభాష యని యాది దావతి కుటుంబాద్భుత ధ్వనిరూపవ్యవహార సాధనము క్రమముగా మూఁడు భాష లగుచున్నది. కనుకనే యెంతనేర్పులోఁ బ్రాయఃబూనినఁ గొన్నిస్థలముల సాంకర్యము రాకమానదు. ఇదియే కారణముగఁ బ్రాకృతాదిభాషలలోఁ గనంబడు ప్రయోగవిశేషములు, వైదికభాషయందుఁగూడఁ గనంబడు సంభవించుచున్నవి. ఈ భాషావిభాగము మొదట తెలియఁబడకపోయిన నప్పటప్పటి భాషాపరిస్థితులను గాపాడ బయలుపెడలిన విమర్శకులవలన బయలుపడుచుండెను. అట్టి వైయాకరణులు ప్రాచీనార్వాచీనాశిక్షిత జనవ్యవహారఫలిత త్రివిధ భాషారాశికి వ్యాకరణ మను చాలనిది గనిపెట్టి జ్ఞాపనార్థమైన సాస్తార మనుభ్రమణ క్రియను గల్పించి ఘనాఘన పేలవత్సర్గముల మూఁటిని గనుఁగొ

నగలిగిరి. అనగా నప్పటికిఁ గొంచెము కొంచెము గలిసి మెలిసి యున్న వైమూఁడు భావలలోని పదములను వేటువేటు రాసులుగఁజేసి రనియే కాని ప్రాకృతాది భాషాపదములకు సంస్కారము (క్రొత్తమార్పు) కల్పించి సంస్కృతభాష యనలే దని తాత్పర్యము. ఇట్లు సంస్కార మిట్టిదని నిర్ణయించుటచేత, సంస్కృత మనుఁపదము విశేషణ విశేష్యభావమంది నప్పుడు చెప్పఁదగిన యర్థము చెప్పి యిదియే గీర్వాణభాషకు సంస్కృత భాషయని పేరుపచ్చుటకు నిర్దుష్టసమాధానము కృతకృత్యత నందుచు న్నాడెను. ప్రాకృతభాషాపదములకుఁ గ్రొత్తగా సంస్కారముచేసి యా సేతుహిమాలయపర్యంతము ననాదియండి ప్రసిద్ధికెక్కిన వ్యాకరణేశ్వర సమస్తశాస్త్రాది కర్తల నందఱ నొక్కసారి యావైపుఁ త్రిప్పఁగలిగిన కృత్త్రిమవ్యాకర్త లీభారతావనియం దుండిరని మీకు విశ్వాసమున్నచో మీకొకనమస్తారము. అట్లాక్రొత్తసంస్కార మెన్నఁజైన భాషలోనికిఁ జూరునా? యని నాసందేహము. “నియమార్థం వ్యాకరణమ్” అను వలంజలిమహర్షి వాక్యమునకు నాభాష యప్పు డేకద్ధతిలో నున్నదో, యాకద్ధతినుండి తప్పింపక కాపాడ నవసర మని తాత్పర్యము గాని క్రొత్తక్రొత్తవ్యాకరణము వ్రాసికొని మఱలమఱల సంస్కారముచేయ మని కాదు. అట్లుచేయుట నియమ మని చెప్పఁబడదు. భాషోత్పత్తి ప్రజాసంఘమునుండియే కాని వైయాకరణులనుండి కాదు. అందులకనియే వలంజలిమహర్షి కుమ్మరివానిని గుండలుచేయు మనినట్లు వైయాకరణుని శబ్దములు చేయుమని యెవరును బలుకరని వేనోళ్ల నుద్ఘోషించుచున్నాఁడు. భాషలో సూక్ష్మముగా నున్న యనుగమకసూత్రమే వ్యాకరణమనియు నదిగీర్వాణభాషకు సంస్కృతించుటకు మూలమనియు విన్నవించుచున్నాను. కనుక సంస్కృత మనుపదముకూడ వైయాకరణసృష్టముగా దనితెలిసికొందురుగాక. ఈయభిప్రాయము వలంజలిభగవానుని “లోకా చ్ఛ లోకీకా”యను ప్రమాణపదమువలనఁ దెలియుచున్నది.

తెక్కనకవిబ్రహ్మ.

- ఉ. కంచమవేదమై పరగువ్యాసుని భారతసూంధ్రమందుని
 రవ్వించితక్కిరివై భవ విరాజితులైన కవిత్త్రయంబు వా
 రందితరీతివాసి జగమంచుననిల్చి తెన్నభావలో
 మించినయాదికావ్యమిది మేలొనఁగఁగద యూంధ్ర భూమికిగ. ౧
- ఉ. నన్నయభట్టముఖ్యకవి నాథులు ముగ్గురుభారతంబు మే
 లెన్నికఁగన్నరీతి రచించిచి పెట్టిరిభిక్ష తెన్నకై
 తన్నెఱివ్రాయువారలకుఁ దత్ప్రతియాదికి నాదియూట
 బేర్చెన్నికఁగన్న సత్తవులకేనియుమార్గము జూపఁగల్గెడిగ. ౨
- ఉ. పూర్వకవీంద్రులన్న రసముఁదొలుకాడెను రీతిఁగూర్చియే
 కర్వముజూచినన్ హృదయవర్వముగా గనుపింపవ్రాయారే!
 సర్వమెఱుంగువారలకు సర్వవదార్థము గోచరించు నీ
 యుర్వరసాంధ్రజాతి కిది యొక్కటిచాలదె? గర్వమందగఁ. 3
- ఉ. ఎన్నియొ సత్తపివ్వరులు నేర్పకవ్రాచురే? యందులోనఁ ది
 క్కన్నకవిత్వమెంతయు మహామహిమాబుర రాజిలుఁగదా
 తిన్నగదానితత్వమును దేటవడన్ గ్రహించుఁగల్గు వా
 రెన్నఁగ నొక్కరుండురు మహీస్థలి సత్తవికోటిలోపలఁ. ౪
- క. అందు విరాటోద్యోగము
 లందున్ గల కవితయిట్టిదంచువశంబొ
 పొందుగఁ జెప్పఁదలంచిన
 డెందము నలరించుఁగాదె? దృష్టికృతమహిమఁ. ౫
- ఉ. తిక్కన సోమయాజికవిధీరుని తేటతెనుంగుకైతలోఁ
 జక్కిననేర్పుకూర్పును రసజ్ఞులుమెచ్చెడి వాక్యమత్తతుల
 నుక్తువమీరుభావములు మాటికిమాటికిఁ గానుపించు స
 మ్యక్తప్రతిలోడఁజూచు కవులందరకున్ బ్రతివద్యమంచునఁ. ౬

ఉ. ఇంతియగాను తిక్తనకవీంద్రుని తెన్ను కలవ్వఁదోరణుల్
జులనఁజేసియున్ దెలియలేదురహస్యము సత్తవీశు లా
క్తింతమహత్వ మెట్లులొగ్గహింకఁగవయ్యెటంచుఁ జెప్పఁగా
నొలకరిశ్రమించి కతియించెడిగ్రంథము చెప్పనేటికిన్. ౭

క. లొకిలై దిక్పథర్
ప్రాకట్యంబెల్ల నెఱుఁగుభవ్యగుణుడై
శ్రీకవియగుటన్ దిక్తన
శ్రీకరమగురచనఁజేసి చేగానెయశమున్. ౮

చ. తలఁచినయంతమాత్రన సుధామధురాంచితవాక్యసంపదల్
నిలచుఁడమంతఁదామె రమణీయముగాఁగ రసప్రతీతిగాఁ
దెలుఁగుకవితవ్వ ధోరణులు తిక్తనకావ్యమునందుఁ గన్పడు
దెలుఁగురచించువారలకు తిక్తనదైవమంగఁ జెల్లదే ? ౯

క. ఆపావన మావాచా
నైపుణ్యం బామనోజ్ఞనయమార్గవిధం
బా పాత్రోచిత్యగుణ
శ్రీపాటవ మొచ సుకృతసిద్ధముసుమ్మా ! ౧౦

ఉ. మూగురుసాటివత్తురు త్రిమూర్తులకన్నిటఁ గావ్యసృష్టిలో
మూగురకున్ సమానమగుమూర్తి కనంబడదావిరాటము
ద్యోగములందుఁ దిక్తనమహోన్నతభావవిశేష శేముషీ
శ్రీగరిమం బనన్యకవిశేఖర లభ్యమనంగనొప్పదే ! ౧౧

క. తిక్తనహృదయ మెవారలు
జక్తఁగ నేర్వంగ లేరు సముచితపదముల్
జక్తనితేట తెనుంగున
నక్తజముగఁగూర్పంగల మహాకవియగుటన్. ౧౨

ఉ. భారతమన్న సత్తవులపాలిట కన్నివిధంబులెంచఁగా
మేరుపురీతిభాసిలుచు మేలొనఁగూర్చునిధాన మందులో
ధీరుడు సోమయాజికవిధీవరుభాగము తెన్నుకెతకున్
చారినిఁజూపుచుండఁ గవినాథులకయ్యది గోచరించెడిన్. ౧౩

క. తినిన గారెల తినవలె

వినిన భారతమునొండె వినవలె ననుచున్

మనసారవీను లలరఁగ

వినమో? లోకోక్తి నెపుడు పెద్దలు నెప్పున్.

౧౪

ఉ. తిక్కన యర్థశౌరవము తిక్కన భావ మెఱుంగుటన్నచోఁ

దిక్కన యంతవారలయి తేజరిలన్ వలె భావచుండునన్

జక్కని శాంతిదాంతిగుణ సంపదలండుఁ గానినాఁడు మా

తిక్కన భారతంబు కడ తిక్కఁగ నుండుటఁ జిత్త మేటికిన్.

౧౫

ఉ. తూకమునందు భారతముతో సతూగెఁడు గ్రంథరాజ మీ

లోకమునందు లేదు కవిలోకము దీగిమహత్వశక్తియున్

ప్రాకటపుణ్యశౌరవము నావనదృష్టియు భావపుష్టి న

స్తోకమహత్వమున్ దనివితోఁ బరియించి తరింపవేడెదన్.

౧౬

వి. రామసుబ్బారాయఁడు,

స్నేహలతాకవితాసంఘము.

కొల్లాపురం.

తిక్కన యర్జున పాత్రమును బోషించినవిధము.

శ్రీమత్తిరుమల పెద్దింటి రాఘవాచార్యులుగారు—కాకినాడ.

కవులు తమ గ్రంథములయం దదాహరించు సమానబలపరాక్రమాదులు గల పాత్రములను వర్ణించునపుడు వారిలో నొకపాత్రమునం దిభిమానము జూపుచు వర్ణించుట సంప్రదాయ మై యున్నది. ఇట్టి సంప్రదాయమును సంస్కృతకవులు పాటించిన నద్దానికి మెఱుంగువెట్టుట యాంధ్రీకరణకవులకు నాచార మగుచుండెడిది.

శ్రీమద్రామాయణమున సీతావహరణము వంశనాశనము, హేయము, నరకహేతువు, ననుమొదలగు విషయములను సూచించువాక్యములను రావణునితో విభీషణకుంభకర్ణులు సమానప్రపత్తిగలవారై వలికిరి. కాని, కుంభకర్ణునియం దొకవిధమగు నిరభిమానము, విభీషణునియం దొకవిధమగుసభిమానము లోకులకు గల్గుచున్నది. ఇట్లు కల్లుటకుఁ గవులువ్రాసెడి యభిమానసూచకములగు వ్రాతలే కారణములని యూహించునగును.

భారతమునఁ గర్ణాజ్ఞుల యుధయులలోఁ కర్ణుడే బలపరాక్రమాది గుఱసంపత్తి కలవాఁ డని విమర్శనాదృష్టితోఁ జూచు వానికి నోచరించును. అయినను సామాన్యులు కర్ణుడు వీరుడు కాఁడనియు నర్జునుడే మహావీరుఁ డనియు ననుకొనుచుందురు. అట్లనుకొనుటకుఁగూడఁ గారణములు కవి యాయాపట్టల నర్జునబలపరాక్రమానుల సతిశయోక్తులలో వర్ణించుట, కర్ణునిబలపరాక్రమానుల నీరసముగా వర్ణించుట యని యెన్నవలసి యున్నది.

“తల్లి చెవులు తఱిగినపుత్తుఁడు పినతల్లి చెవులు తఱుఁగకుండునా” అనునట్లు సమానవీరు లగుకర్ణార్జునులను వర్ణించునపుడే సకత్తి ప్రేమమును జూపినకవి యుత్తరార్జునులకు సంగ్రామసంబంధము కలిగినపు డుత్తరునిసీచముగా వర్ణించఁ డనుటకు హేతువు లేమకదా !

ఉత్తరదిశ నున్న తనగోగణమును దుర్యోధనాదులు ముట్టడించి రనునుడి విని యెక్కుటి యగునుత్తరుడు బృహన్నలసారథియై విజయా

ర్థము బయలుపడెదలి నూతనజలధరశ్వామి ప్రదేశము లాకుజంకముల ననుకరించుచు సంద్యారాగసదృశచ్ఛాయాదేశఃకులు కల్లవప్రతీని బరిహసించుచు రాజహంససారంబు లగుకట్టలు పూబొదలచందమునఁ బ్రకాశించుచు, హాస్యరసమానాకారస్థానములు పుష్పానులట్లు మెఱయుచుఁ గలసి యెగయుసేనాపరాగము శృంగారవన మొకటి దివికి నరిగాఁపువోపుమన్నదా యకునట్లుండ గోవులను మరలించుకొని పోవుచున్న కొరవరాజుపై న్యూనము జూచి భయపడి గరుపారినమేనును, దలఁకుమనము, తిచ్చవడినచూపును నై తొట్టకడి బృహన్నలతో నీక్రింది విధమునఁ బిఱికితనమును వివరించువాక్యముల వచించె నని చెప్పఁబడినది.

శా. భీష్మద్రోణకృపాధిభర్తృనికరాభీలంబు దుర్యోధన
గ్రీష్టాదిత్యకటు ప్రతాపవిసరాకీర్ణంబు శస్త్రాస్త్రజా
లోష్టస్సారచతుర్విధోజ్జ్వలబలాత్స్యగ్రం బునగ్రధ్వజా
ర్చిష్టత్వాకలితంబు నైస్య మిది యేఁ జేరంగ శక్తుండనే.

క. అకృతాస్త్రుండబాలుడఁ గా

ర్జుకవిద్యాస్థామై నిరూఢు లయిన యీ

శకునిజయద్రథదర్శు

వికర్ణకర్ణాదియోధనిగుల శెనురే.

పఱికించి చూడఁగా నుత్తరువశము పరాక్రమవంశ మని యీ
క్రిందివద్యములవలనఁ దేటపడుచున్నది.

శా. లోకస్తుత్యవిభూతి నన్యకృతనాలుంటాక బాహుబల

శ్రీకల్పిన్ రథదంతిఘోటకధట శ్రేణీసముద్ధాంతసీ

నాకల్పధ్వజవిభ్రమంబున సుహృద్యప్రోద్యముండై శతా

నీకుం డుద్ధతి నేగుదొచె నఖలానీకంబు నుప్పొంగగన్.

ఉ. ఆతని తమ్ముడై నమదిరాశ్వుడు కర్ణ ధుశంధుశాసము

ధూతబలోత్థరేణుపరిధూసరితాంబర మైనవారణ

వ్రాతము గొల్చి రాఁ గడఁగి వచ్చె నముజ్జ్వలహేమవర్ష ని

ర్యాతరుచిచ్ఛటాపటలరంజిత హేతిమహోగ్రనై న్యుడై.

తే. అతనియనజండు సూర్యదత్తావ్యాయుండు

సమరసైనిక నానాస్త్ర శస్త్రబహుళ

దీప్తిజాలకప్రతిహత దినకరాంశు

రాజియె చనుదెంచె సారంభ మెసంగ.

ఉ. తెల్లనిజోడు వెట్టుకొని తీవ్రగతిం జనుదెంచె మత్స్యభూ

వల్లభునగ్రనందనుడు వైరిమదాపహవిక్రమప్రకా

రోల్లసితుండు వన్యబల ముద్ధతిఁ గొల్పున్మృగేంద్రురేఖ శో

భిలుచునుండ శఙ్ఖుడు విభీషణశంఖునినాద మొప్పంగన్.

ఈపద్యవిషయములనుబట్టి శతానీకమదిరాశ్వసూర్యదత్తులను విరటునిసోదరులుఁ విరటునిప్రథమపుత్రుఁ డగుశఙ్ఖుడు బహుశరా క్రమాతిశయము కలవారఁయు దక్షిణగోగ్రహణవిజయమునకైవిరటునికి సహాయపడుచుండి రనియుఁ దెలియవచ్చెడిని. ఇట్టిశరాక్రమ వంతులు కల రాజవంశమునఁ బుట్టినయుత్తరుడు కూడ నొకవీరుఁ డని గ్రహింపవలసియున్నది. సింహ మజమును గనుట లోకవిరుద్ధముకదా !

మఱియు గోపాధ్యక్షుడు దుర్యోధనబలశరాసారబాధితుడై కొరవబలమును జయింపనేరక రథికుడై కురుబలజయశీలుఁడుత్తరుడే యని గ్రహించి యతని సహూషించి గోవర్గము కురుసైన్యంబులచే ముట్టడింపఁబడిన స్థితివివరించి, యీక్రిందివిధమునఁ బ్రత్యేక్షించెను.

ఆ. తేరుఁ బూసఁబంపు తెప్పింపు దృశ్యతను

త్రాణ ముగ్రచాపబాణపూర్ణ

తూణఘనగదాసి తోమరచక్రాను

లనువుగానొనర్పు మతిరయమున.

చ. విరటుడు నిన్ను నెప్పుఁ బదివేపురముందటఁ జెప్పు శాహుని

స్ఫురితుఁడు శౌర్యశాలి కులభూతివిశేషవిధాయకుండు భూ

భరణవిశారదుండు జవభవ్యతఃఫలసంభవుండు గా

తరవరిరక్షకుం డనుచు దానికి నీకుగఁ జేయు మిత్రజీన్.

విరటునివంటివీరుడు పశుగురలో దనకుమారుని బ్రశంసించుట స్వాభావిక మనియు నిందతిశయోక్తి లే దనియు గ్రహింపవలయును.

తనయనంతరము రాజుకానున్న యనమధుఁ డగు నుత్తరు నిట్లు ప్రశం
సింపనిచో జనులు తనపుత్తులకు విధేయులు కానోపరను నూహతో
ననెనని యనఁదగదు. తుడ్డియనంతరపుహక్కును సంపాదించుటకుఁ
బ్రథమపుత్తుఁడు వీరుఁడు నగుశేఖుఁడే కలఁడు. ఆకారణమున నితని
స్తుతింపవలసరము లేదు. కాన నితనిని తుడ్డి ప్రశంసించుటంజేసి సత్య
విషయమును విశదీకరించుట యని గ్రహింపవలయును.

ఇదియుఁగాక సంస్కృతభారతమున దక్షిణగోగ్రహణయుద్ధము
నకు సైన్యోపేతుఁడై పోవు విటుఁడు పురరక్షణకై వీరుఁ డగునుత్తరుని
నాజ్ఞాపించె నని “త్వాం హి మహోన్య మహీపాలః శూన్యపాల మి
హాకరోత్ ” అను శ్లోకభాగముచే జెప్పఁబడి యున్నది. శూన్యపాల
శబ్దమునకు విమమవదార్థవివరణటీకాకారులు శూన్యనిరరహితం ఏక
ఏవ పాలయ తీతి శూన్యపాలః అతిసమర్థత్వాత్ అని వ్యాఖ్య వ్రాసిరి.
వీరుఁ డగునుత్తరుని బురరక్షకునిగాఁ జేసె నని జెప్పవిషయమును
దిక్తన తనభారతమున నాంధ్రీకరింపలే దని తెలియవచ్చెడిని.

మఱియు నుత్తరుఁడు గవాధ్యక్షుఁడు పల్లినపల్లుల నాలించి
తనకు సారథిలేఁ డనియుఁ దనసారథి తనకింతకుముందు సంభవించిన
యిరువదియెనిమిది లేక యొకమాసము దినముల కాలవరిమితి గల
యుద్ధమున మృతి నొందె నని యనుకొనినట్లు సంస్కృతభారతమునఁ
గలదు.

శ్లో. అష్టావింశతిరాత్రం వా మాసా వా నూన మస్తతః
యత్త దాసీ స్తహ మ్యద్ధం తత్రమే సారథి ర్హతః.

త్రికనమాత్రము తనభారతమున నుత్తరునికి జరిగినయుద్ధకాలవరి
మితి నాంధ్రీకరించక యుత్తర బృహన్నలతో

క. ఇచ్చట నొకకయ్యంబునఁ

జచ్చెమదీయగ్రజన్తుసారథి తగువాఁ

డెచ్చట లేమి నాతం

డచ్చువటునఁ డయ్యె నీక్రియకు నొండాకనిక.

అని బల్లినట్లు వర్ణించియున్నాఁడు.

కాలపరిమితి గమనించినఁ జనువరు లంతదీర్ఘ కాలము యుద్ధము చేసిన వీరుఁ డద్దురునకంటె ఘనుఁ డనుకొందు రనియు నట్లైన నర్జును పాత్రపోషణము సరిపడ దనియుఁ దిక్తస్త గ్రహించి యావిషయము నాంధ్రీకరింపకపోవచ్చు నని తోచెడిని. కాని యిట్లాంధ్రీకరింపకున్నను దన వ్రాసిన “ఇచ్చట నొకకయ్యబునఁ జచ్చె మదీయగ్రజన్తుసారథి” అను వద్యమును బట్టియే యుత్తరుఁడు వీరుఁ డని విశద మగుచున్నది.

ఉత్తరునకు భూమి-జయుఁ డనునామాంతరముకూడఁ గలను. నామాంతరములు సార్థకములు కానోపుననువక్షము నంగీకరించిన నితఁడి దివరలో యుద్ధములుచేసి శత్రువుల జయించి భూముల వశపరచుకొనె ననియు నాకారణమున నితఁడు వీరుఁ డనియు విశద మగుచున్నది.

దక్షిణదిశావిజయము నొందిరచ్చినవిరులుఁడు తనకుమారుఁడు సహాయహీనుడై యొక్కడే వెల్లె నని విచారించినట్లు చెప్పఁబడియున్నది. కాని యతఁ డస్త్రశస్త్రాదివిద్యాయూఘఁ డని యొక్కడను వర్ణింపఁ బడలేదు.

పై నుదాహరించిన వానిచే గాకుండ నీక్రిందవానివలనఁ గూడ నుత్తరుఁడు వీరుఁ డని తేటకడఁగలను.

ధనూషి చ మహర్వాణి బాణాంశ్చ రుచిరా శ్చహూక్

ఆదాయ ప్రయయే వీరః స బృహన్నలసారథిః.

ఏవ ముక్తస్తు సుశ్రోణ్య తయా సఖ్యా కరంతకః

జగమ రాజపుత్రస్య సకాశ మమితౌజసః.

త ముత్తరం వీక్ష్య రథోత్తమే స్థితం

బృహన్నలాయా స్సహితం మహాభుజమ్

స్త్రియ శ్చ కన్యా శ్చ ద్విజా శ్చ సువ్రతాః

ప్రదక్షిణం చక్రు ర ధోవురాంగనాః.

సరాజధాన్యా నిర్యాయ వైరాటి రకుతోభయః

ప్రయా హీ త్యబ్రవీ త్సుతం యత్ర తే కురవో గతాః

నాతిదూర మథో గత్వా మత్స్యపుత్రధనంజయౌ

అవేక్షేతా మమిత్ర ఘ్నా కురూణాం బలినాం బలమ్.

ఈశ్లోకములయందు తుత్తరపదమునకు విశేషణపదములు వీరః అమితౌజసః మహాభుజః అకుతోభయః అమిత్రఘ్నః అని నిష్పాక్షికముగ వాడబడినవి. త్రికనసాత్రము వీరః అనుపదమేగాక తక్కుంగల విశేషణములైనను నుత్తరపదమునకు వాడినట్లు కన్పట్టదు.

మఱియు నుత్తరుడు బృహన్నల యజ్ఞుడుడే యని గ్రహించిన పిమ్మట సతఃకు మాతలి దేవేంద్రుఁడు, దారుకుడు శ్రీకృష్ణునకుం బోలె సారథ్యము గావించి సారథ్యక్షర్తయారు శ్రీకృష్ణునిశక్తికిమించు సాహస శక్తి జూపగలె నని యీక్రిందిపద్యముచే స్థిరపడుచున్నది.

చ. మనము కలంక దీత రిపుమర్దనవిక్రమ యెక్కు తేరు నీ

ఘనభుజశక్తిప్రాపున నఖండితశౌర్యనుసాక్షతుడ నై

యనిమొన సారథిత్వముమహత్త్వము నైరులు మెచ్చఁజూపెదన్
ననుఁ బనిగొమ్ము లెమ్ము కురునాథు నదల్పు మరల్పు గోవులన్.

ఇట్టిసారథ్యసాహసశక్తిని జూపయత్నించుటయేకాక యాయుధక థాభాగమును జదివినవారి కతఁ డట్లు ప్రవర్తించె ననికూడ విధిగా వ్యక్తమగును.

ఈ యుదాహరించిన విషయములచే నుత్తరుడు వీరుఁ డని స్థిరపడుచున్నను స్వర్గమునకుఁ గట్లుగావలిగాఁ బోవులలితవనమనఁ బరఁగు సేనాపరాగము కలిగి లలితదృశ్యరూపముననున్న కురుసైన్యమును జూచి యుత్తరుడు భీతి చెందె నని సామాన్యమానవునికంటె హీనముగ వర్ణించి తుద కర్జునునిచే నుత్తరుడు శూరాధముఁ డని యీ క్రిందిపద్య రూపమునఁ బలికించెను.

చ. శనభుజశక్తిమున్ రిపులదర్పము నేర్పడ జూచిచూచి యె

ట్లును దెగకున్నఁ బోక యిది బోకముచక్కటి శూరులైన దీ

నిని మది మెచ్చ రీబలము నీదెసఁ దేటియుఁ జూడ దింతకున్

మును భయహేతువైనవిధముం దగఁ జెప్పుము నాకు నిత్రటిన్.

ఉత్తరునిదెస నీవిధము లగునీచవర్ణ నములు గావించుట యర్జును నసహాయవీరత్వమును లోకులకు వెల్లడించుట కని గ్రహించునది.

అర్జునుని బాహులఛాయ, గమనభంగి మున్నగువానిని భీష్మ ద్రోణకృపావలు గ్రహించి వచ్చెనుచో డబ్బునుడే యని గుర్తించి యతని విక్రమాదిగుణసంపత్తిని వర్ణింప నవకాశము కల్పించుటకై, ఉత్తరుడు పై న్యమును జూచి భయపడె నని చెప్పినమాత్రమునఁ దనివితీరక యతనియొక బహుహైన్యమును దైన్యమును సూచించురథలంఘనాది కము వర్ణింపఁగడఁగెను. రథమునుండి లంఘించి యుత్తరుడు వచ్చెత్త నిచో రథనిత్యబృహన్నలాచ్చాయలు ప్రాజ్ఞు లగుభీష్మాదులుకూడఁ దెలిసి కొనుట కశక్యముకదా !

మఱియు విరటుఁడు దక్షిణగోగ్రహణమునకుఁ బోనున్నపుడు 'పిలువని పీఠంబు చెప్పనివిను' అనునట్లు యుద్ధిష్ఠిరుని రమ్మచకున్నను యుద్ధిష్ఠిరుఁడు సమయముకల్పించుకొని బృహన్నలను విడచి తక్షణతనసో దరులయఁ దనయు యుద్ధకుశలత్వమును వివరించి యతని సంగీకరింపఁ జేసి వెంటబోయె ననినుడువఁబడినది.

“దక్షిణదిశకు ససైన్యఁడై విరటుఁడు సుశర్మపై దాడివెడలును. వంచపాండవులును దక్షుక యుత్తరదిశను జగ్గుముద్గమునకు రాఁగల్గుదురు, అప్పుడు వారిని గుర్తించి తిరిగి వారిని సరణ్యవాసాజ్ఞాతవాసంబులకుఁ బంపువ”మనుకొనుదుర్యోధనునూహకు విరుద్ధముగా ధర్మభీతునకు లసహదేవులను దక్షిణదిశ కంపి యుత్తరదిగ్యుద్ధమునకు నర్జును మిగుల్చుటకును, తనసోదరులసంగ్రామకౌశలము వర్ణించుయుద్ధిష్ఠిరునిచే విరటుని సమ్ముఖమున బృహన్నలావరాక్రమము వర్ణింపఁబడకుండఁజేయుటకును హేతు వుత్తరగోగ్రహణయుద్ధసందర్భమునఁ గవి యర్జునునకు యోకైకవీరత్వము నాపాదించి పాత్రోచిత్యమును బాటించ సమకట్టనూహాయే యని యెన్నవగును. ఇంతియగాక యింతకుముందుదాహరించి

నవిషయములను బట్టి యచేతనమగు నుత్తరపాపాణము నాధారము చేసికొని కౌరవసేనాసముద్రము ససహాయుడై పార్థుఁ డొక్కఁడే యీ దఁగలెనను ప్రతిష్ఠలోకమున వ్యాపింపజేయ నర్జునవీరత్వమును బోషించుకొనుచువచ్చెను.

బరిశీలించి చూడ నుత్తరుఁడు వీరోత్తరుఁడు. ఉత్తరగోగ్రహణముత్తరగోగ్రహణమే. ఎట్లైనను నజ్ఞాతవాసగుహాంతర్గతాగ్నుసహజవాక్రమాదులు దుర్యోధనాదిమిత్రేధంబులకుఁ జవిచూప నుద్దేశించుచు వీరుఁడగునుత్తరుని హీనోత్తరునిగా వర్ణించి కవి యజ్ఞసపాత్రాదిత్వమును బాటించె నని పాఠకులు విమర్శకులు గ్రహింతురుగాక.

తృతీపాములు.

కీ. శే. కొత్తల్లి సూర్యరావుగారు.

కాకినాడ, ఆజిత్తయ గ్రహారములోని నన్నయభట్టారకవిలాసము వారు, దీపావళిసెలవునాడు చిన్నసభ పెట్టుకొనిరి. సభ్యులు పెక్కు మందికిఁ గొందఱుమాత్రమే రాలేరు. ఆనాడు చిన్నచర్చ జరిగినది. వారము దినములనుండి కద్రువినతలు శ్వేతాశ్వమును గాంచుటమొదలగు కథాభాగమును, ఆదిహర్షములో నున్నదానినే విమర్శించి చదువుచుండిరి.

“అయితవక్షతుండహతి నక్తులశైలము లైన (లెల్ల) నుగ్గుగాఁ జేయుమహాబలంబును బ్రసిద్ధియునుం గల నాకు నీవనిం బాయక టొమ్మునం దవడుఁ బాముల మోవను వారికిం బనుల్ సేయను నేమికారణమునెక్కుముదీనిఁబయోయహాననా! ౨౩-౪౯వ.

దవడుఁబాములా, అవడుఁబాములా, తవడుఁబాములా, కొన్ని ప్రతులలో “నెపుడుఁ బాములమోవ” నని యున్నది. ఇందేది సరియైనది? తవడుఁబాములఁ = ప్రాచుసట్టిపాములన్ అని యర్థము వ్రాసినారు. నడచుపాములుఁగూడఁ గలవా? టొమ్మునందు + అవడుఁబాములు, అనియా? టొమ్మునకొ + తవడుఁబాములు, అనియా. ప్రాచుసట్టి పాములనుటకుఁ దవడుఁబాములని యేకోశమునను నాధారము గనఁబడదు. అవడు = అగడు. అనునది భారతము పైపద్యములోనే గాని యేకోశములలోను గానరాదు.

అంత యుద్ధమైనపద్యమును రచించిన నన్నయభట్టారకుని, అవడుఁబామా, తవడు బామాయని యల్పబుద్ధితో నెల్లడుగఁ గలము. ఏకవియు దీనిని వాడియున్నట్లు తోఁపదు. భారతము లక్ష్మీకతి సోమయాజులుగారి వ్యాఖ్యానగ్రంథము దొరకలేదు. సంస్కృతములో నెల్లున్నదో యని వెదకిచూడఁబడియెను.

“సవిచిన్త్యాబవీ త్పక్షి మాతరం వినతాం తదా

కింకారణం మయామాతః కర్తవ్యం సర్వభాషితమ్. ఆస్తిక ౨౦౮వశ్లో.

అని మాత్రమున్నది. ఒక్కదానిగో “సర్వభాషణం” అని యున్నది. ఈచిన్నశ్లోకమున కెంత మనోహరార్థకల్పనలతోడి వద్యమునునన్నయ భట్టారకుడు రచించెనో యని యానందింపని నా రెవ్వరు? స్వతంత్రించి యభేచ్ఛముగా, మూలమునుండి కథనువ్యాసముఁ దలఁచి భారతబద్ధనిరూపితార్థ మేర్పడనెఱిగింపుమని రాజు కోరుటచే నుక్రమించి సతఁ డట్లరచించెనేమో. మూలమునకు దగ్గఱగా నాంధ్రమున రచించుటకై యత్నించి “క్షురము” అనుదానికి “దారుణాఖండలశస్త్ర” మన నన్నయభట్టుగాని మెచ్చని శ్రీకృష్ణభారతములో నేమున్నదో చూతమని తీసితిమి.

“అతులతః ప్రభావనిధి యైచుడికెక్కిన కశ్యప ప్రజా
వతికి సుతుండనై ప్రథితవక్షబలాజ్జితవిక్రమంబునఁ
క్షీతిధరకోట్లనైన నుసిజేయ సమర్థతగల్గి వెల్లునే
నతినికృత్తి భుజుంగులకు సంజలి సేయఁగ నేటి కన్తురో.”

అని యున్నది. ఈరెండువద్యములకు నభిప్రాయములో సంతభేదము లేదు. కల్పనలోను గనఁబడదు. మనోహరతకుఁ గొఱతలేదు. భట్టారకుని వద్యములోవలెఁ బయోరుహాననా యనక అన్యగోయన్నది తగియున్నది. మూలాధారము నట్టెకోరువాఁడుగాక స్వతంత్రుడై నన్నయగా రట్లు రచించిరేమో. శ్రీకృష్ణభారతమునకు మూలాతిక్రమణము కిట్లనట్లు పొడకట్టుచున్నదిగదా! “అంజలి సేయఁగ నేటికన్తురో” అన్నది. అతినికృతిం బనులు సేయుటగాదు, బిడ్డలనెత్తుకొనుటగాదు, అంజలి సేయుట యేమూలములో నున్నదో. ఇంకొక్క సంస్కృతభారతమును దీసినారము. అందు ౨౪ అ. ౮ వ శ్లోకము.

“కింకారణం మాయా మాత! కర్తవ్యం సర్వభాషితమ్”

అనియు సభోజ్ఞాపికలో

“కి మర్దంచ వయం సర్వా స్వహామో దర్బలాధమాన్”

అనియును గలదు. ఆహా ! యిట్టి స్వల్పార్థశోకమున కనల్పార్థ వద్యమును రచించిన నన్నయభట్టారకుడు భారతములయు నీరీతి నే వ్రాసినచో భూలోకము ఖట్టనా! ఒక్క మహాకవి బుడమీఁద నెక్కింప నాయన్నాడట. ఇప్పు డట్టిగ్రంథమే వ్రాసియుండినచో రైళ్ల మీఁద నెక్కదా ! చాలు ! నీసంగ్రహభారతమునే శ్రద్ధగా జరువలేకున్న మా విలాససభ్యులవంటివారు దాని నెట్లు చూవగలరు !

ఏదో నీరసపాఠముక్రిందఁ బుటయడుగునఁ జడవైచిన “వహా మోదుర్బలాధమాన్” అను ముక్తకేదో “తామ్రునం దవమఃబాముల మోవ” నని గరుడునిచే ననిపించినది ! శబ్దరత్నాకరము ఈవద్యమునే “వని” యొదవయర్థములోను “అవమ” అనుచోటను ద్రిప్పితిప్పి కొట్టి నది. పైఁగా నిది వ్రాతప్రతులలోని పాఠమన్నది. అచ్చుప్రతులసంగతి తెల్పరు. అవడు, అగడు, తనడు, ఎపుడు, ఇట్లధరహితవదములను విశ్వ సింఘటకంటె “తవుటిపాములమోవ” నన్నచో “దుర్బలాధమాన్” అన్నదానికి సరివడునేమో. తవుటిపాములను నవి యొకజాతి నిర్విర్యపుఁ జేఁవలు-పేరు పాములేకాని, పావము వానికిఁ క్రూర్యములేదు, విషము లేదు. తేలికగాఁ బట్టకొని చంపి మత్స్యభుక్తులు మాంసభుక్తులుఁ గూడఁ దిందురు.

దీనినే మలుఁగుఁబామని యందరు. ఆయతక్షతుండహతి నక్తులశైలములైన నుగ్గుగాఁ జేయుదునని నన్నయభారతమును, “ప్రథిత కక్షజలార్జితవిక్రమంబున క్షీతిధరకోటనైనను సేయుదు” నని శ్రీకృష్ణ భారతమును (పాప మీరెండవది ముక్తులేకుండఁగనే తాత్కాలచేతనే కొండలు పిండిచేయుదు నన్నది) ఇట్టిసామర్థ్యముగలవాడనని పొగడఁ బడుచున్న నేను తవుటిపాములను, వానపాములను మోవబనేమి, పా మన్నారుగదా యని యిట్టి తుచ్ఛకీటకములను నేను దినచుసరిగదా ముట్టనై నముట్టనే అట్టి మనకీగ్రహచార మేలకల్గినవని తల్లితో గరుత్తం తుఁ డన్నాఁడేమో.

గ్రాంథిక గ్రామ్యభాషావిమర్శము.

బ్ర॥ శ్రీ॥ మల్లాది రామకృష్ణవిద్యచ్ఛయనులుగానూ, బెజవాడ.

దినపత్రికలు, వారపత్రికలు, బహుకత్రికలు, మాసపత్రికలు నాంధ్రదేశమునఁగలవు. వీరిలోఁగొన్ని సనాతనధర్మప్రోత్సాహకములు, కొన్ని ధర్మధ్వంసకములు. అదియటుండనిండు-విడి యెటు లైనను వీరందఱుఁ జిరకాలమునూడి వాఁకి సాధ్యమైనంతవఱకు నాంధ్రవ్యాకరణము నకు విరుద్ధము గానిభాషయు దేవ్యాసముల వ్రాయుచుండెడివారలు. జనులు వారివారివాసల కనుగుణములగు పత్రికలఁ జదివి సంగతులు గ్రహించెడివారలు. కొలదికాలముచుండి పత్రికలలో మహాకవు లనఁదగినవారలును మహాకవిత్వ లనఁదగినవారలును దేశప్రభావులును వ్రాయువ్యాసములును-గ్రామ్యభాషతో నిండియుండుటవలన వ్రాసినవారిప్రసిద్ధిఁ బట్టి యేమైనవిషయ ముండు నేమో యని చదువ నుద్యమించుటతోడనే వొచ్చాయి, పోయాయి, పోయి యిట్టి యకభ్రంశముల నగ్రామ్యభాషాపదములను జేసినందునఁ గర్ణకఠోరము లగునశ్రావ్యపదముల వినుటతోడనే నిరుత్సాహము చే నిరసింపవలసివచ్చుచున్నది. మనుజులు తమయిండ్లలో నున్నప్పు డేసామాన్యపు చినిగిపోయినట్టియు మాసిపోయినట్టియు వస్త్రముల వాడుకొనినను బరుగురిలోనికి వెళ్లవలసివచ్చినప్పుడు తమయుపపత్తికి దగినవస్త్రముల నలంకారముల ధరించియే వెళ్లుచుందురు. రాజద్వారమున వానిస్థితి కన్నము లైనవస్త్రముల ధరించి యధికారియొద్దికి వచ్చినేని దన్నకౌరవపరిచిన ట్లాచుధికారి యొందును. ఇది లోకవ్యవహారము. నేటివఱకు నాంధ్రదేశమున నేమి యితరదేశములలో నేమి వారివారి యిండ్లలో వారియలవాటుచుబట్టి యెట్టియకభ్రములు గలభాషను వాడినను వారు గ్రంథములలోఁ గాని పత్రికలలోఁ గాని వ్రాయునప్పుడు తమకు సాధ్యము లైనసుశబ్దములలో వ్రాయుచుండురు. పద్యకావ్యమువలెనే గద్యకావ్యముకూడ భాషానియమబద్ధమై యుండుట న్యాయము. ఈన్యాయ మశ్రావ్యపదభూమియు పదము లగువ్యా

సములు వ్రాసిన లోకోత్తరు లగుకవులకుఁ గాని, కుండితులకుఁ గాని, తెలియనియొకముకాను. పామరులప్రీతికై భాషానియమముల నుల్లంఘించుట విషాదకరము.

బాలసఖత్వ మకారణహాస స్త్రీసు వివాదోఽసజ్జగోష్ఠీ

గర్దభయాన మసంస్మృతవాణీ షట్సు సరో లఘుతా ముపయాతి.

యను సభిముక్తోక్తి నైన గమనించి వండితులును, గవివరులును నిట్టియసంగతపుభాషను వ్యాసములం దుపయోగించకుండుటకును, భాషాశుద్ధి లేనియిట్టివ్యాసములం బ్రతికాధిపులు బ్రకటింపకుండుటకును బ్రార్థితులు. వీరలిటులే బ్రకటింపకు మొదలిడిరేని

యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠస్తత్ర దేవేతరోజః

స మత్ప్రమాణా కురుతే లోకస్తదనువర్తతే.

యనుశ్రీధగవద్గీతావచనప్రకారము నియామకాభావముచే భాష భిన్నభిన్న మైపోయెడిది.

ఇట్టిగ్రామ్యభాషాభూయిష్టవ్యాసములను బ్రాజ్ఞులగుకవివరులను, బండితులును వ్రాయఁబూని రేని శుద్ధభాషకుఁదిలోఁదగింపిండ్లదానములు సేసినట్టగును. దీనికి వ్యాసముల వ్రాసినవారలే ప్రవర్తకు లగుదురు. తన్మూల మగునకభ్యాతికి, దుఃితమునకు పారే బాధ్యు లగుదురు. ఈ సుప్రసిద్ధు లెట్టిభాషతో వ్రాసినను వారీయశస్సునకుఁ గొరఁత లేకఁ బోవచ్చును. దీనివలన భావికాలమున సంభవించఁబోయెడి యనరమునకు లోకాయతమతమునకు బృహస్పతివలె వీరుమార్గదర్శకు లగుదురు. నే నొకరిని దూషించుతలంపుతో నీవ్యాసము వ్రాయలేదు. సుహృద్భావముతో నిట్టివ్రాతలమూలమునఁజెడియన్నజనుల నింకను జెఱువకుఁ డని సవినయముగ విజ్ఞులఁ బ్రార్థించుచున్నవాఁడను. ప్రతిఖండనములతో నవసరము లేకు. గుణముండిన గ్రహింపవచ్చును. దోష ముండిన త మింపుడు.

గుణదోషాబుధో గృహ్యన్నిమత్వేళా వి వేక్షరః

శిరసాశ్లాఘ్యతే పూర్వం పరం కంఠే నియచ్ఛతి.

యను శ్లోకార్థమును గమనింపఁ బ్రార్థితులు.

శ్రీరామోత్తరేతివృత్తము.

సాహిత్యవిశారద కాశీధట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.

కవితావాహిని ఉపజ్ఞానుకారానువాదభేదములచే మందాకిని వాహినివలెఁ ద్రివధగామినియై వరులుచున్నది. అం దుపజ్ఞమన గవివరుని యపూర్వకావ్యవిర్మాణము. అనుకారమన నొకకవిచే వ్రాయఁబడిన కావ్యేతివృత్తమును దీసికొని యాభాషయందే కొలఁదిమార్పులొడిచుగ వ్రాయుట. అనువాదమన నొకభాషలోఁ జ్ఞాతఁడొకఁడయియున్న కావ్యవస్తు ను వేఱొకభాషలోనికి నవలంకరింపఁజేయుట. ఇటు ననుకారానువాదు లుభయులును నుపజ్ఞములోని యితివృత్తమునకుఁ గ్రోతమార్పులు చేర్చవలెను.

కావ్యము లోకమున కస్తోకానందమును సమకూర్చునదిగా నుండవలయునన్న ఆపుస్తకమునందు స్తుత్యవగు కథావస్తువు విస్తరిక రింపఁబడి యుండవలయును. ఉత్తమశ్లోకజీవిత విలసితములగు కావ్యములు, ఏమాతముననున్నను, ఎన్నిసార్లువిన్నను తనివితీరదు. తిరుగ వినవలయు నను నభిలాష యుదయించుచుండును.

పావనానురాగశోభితులగు నుత్తమదూతలు నాయుకానాయ కులుగానున్న కావ్యములకుఁ గల కళ కళత్రవిరహితులగు బ్రహ్మచారి సర్వాస్థులు నేతలుగానున్న కబ్బములకబ్బును. కావుననే త్రసిద్ధగ్రంథ మందారములన్నియు నాయుకానాయకామూల్యజీవితసుమంజసిసారథ మ జలములై వెలయుచున్నవి.

అట్టిగ్రంథరాజములన్నిటను సగ్రగణ్యమగునది రామానుజ కావ్యము. దీని నాసేశుశీలనగము స్త్రీపుంభేదములే భారతీయులెల్లరు గుంపులుగుంపులుగాఁగూడి విసుగు విరాచములువీడి, అత్యాసక్తితో డను, అమితభక్తితోడను వినుచుండుట కావనగును. ఇందుకుఁగారణ మేమి? ఇందుఁ గావ్యనాయకులగు సీతారాముల పావనజీవితములు సు ధాతిమధురముగాఁ జ్ఞాతఁడొక యుండుటయే.

మనము శ్రీతాత్పరమున శ్రీరామసమకాలీనుడగు వాల్మీకి మునిసింహుడు శ్రీమద్రామానుజాకావ్యమును సకలమానవమనోహరముగా నిర్మించియుండెను. ఈకావ్యరాజము సప్తద్వీపమునందును వసుధరవలె సప్తకాండములతో నలరారుచున్నది. ఇందలి యుత్తర కాండేశివృత్తమును జేకొని, కలువ్రురు కవివరులు అనుకారానువాద రూపములగు కావ్యరాజముల విరచించియున్నారు. అప్రబంధముల యందు వెలయుచున్న సీతాపరిత్యాగరంగరమ్యతనుగూర్చి ప్రశంసించ నంది యీవిమర్శమును వ్రాయఁబూనితిని.

విమర్శమున నొకగ్రంథమును బఠించునపుడు చదువరికి గోచర మగు గుణదోషముల వ్యక్తీకరించుటకుఁ జేయుచర్చకాని, వాదలాఢ దీకొను రచ్చకాదు. కొందఱు విమర్శనమున నేదియో దూరితకృత్రిమని భావించురు. మఱికొందఱు సాహసకార్యముగాఁ దలంతురు. ఇటులే కలువ్రురు కలుతెలుగుల నూహింతురు. ఈభావములన్నియు ధ్రువము కాని క్రమముకావు. సువర్ణభూషణములకు వర్ణమును గొనివచ్చునది శిలాశలాకాస్పర్శమే. కావ్యవర్ణనములకు లావణ్యమును దెచ్చునది సాహిత్యకలావిమర్శమే. సందియములేదు.

విమర్శనము విమర్శకుని ధీశక్తిని బురస్కరించుకొని గుణదోష పరిష్కారములఁ జేయుచుండును. ఈవిమర్శకార్యమునకెల్లరు నర్హులే. సకలకావ్యములు నర్హములే. అంతియకాని, ఇట్టివారు విమర్శకులుగా నుండఁదగినవారనియు, నిట్టికావ్యములు విమర్శనీయములనియుఁ బ్రత్యేకముగా నొకనిభాగమును జూపెట్టు కట్టికలేదు. మఱియు వ్యక్తుల రుచులను బట్టి విమర్శములు వివిధరూపములతో నుండును. భావసమాధి నుండి కపితావాహిని వివిధగతులపొల్లి వెల్లువగావచ్చునట్లే యీహా కుహరమునుండి విమర్శప్రవాహము పొంగి కలుదారులఁ బరుగిడు చుండును.

విమర్శకుఁడు తమకిష్టుడైనచో వానివాఁతలు బంగారుపూతలని మెచ్చుటయు, నాతఁ డనిష్టుడైనచో వానిచర్చలు రొచ్చుగుంటలని

నిందించుటయు సంకుచితహృదయలక్షణము. విమర్శకుని వ్యక్తి మును బురస్కరించుకొనక యాతని విమర్శనార్యాదనుబట్టి గుణగుణ నిర్ణయముచేయుట విశాలహృదయచిహ్నము.

నేటి యపూర్వమేధానిధులుకొండలు విమర్శనములు మృదు భావసుందరములై మంజులపదాలంకృతములై కుశభనులఁ ద్రొక్కక సన్మార్గముల సత్యనిర్ణయమునకుఁ బూర్వకొనవలయునని నోయార శ్రీరంగసీతులఁ బలుకుచున్నారు. కాని యావిద్యాసాగరులు కలముఁజేవట్టి విమర్శకు గడఁగునపు యమాత్రము పైపురాణవైరాగ్యమునుగంట సహజానూయాతరములను పైకెగయఁ బగులవ్రాతలఁగనిగీర దూరుచున్నారు.

అట్టివారు లోకపంచకులగు వ్రాయసకాంక్షుకాని సత్యరతులగు విలేఖియుకారు. ధీమడగు విమర్శకుఁడు ఆత్మబోధల నాధారముగాఁ గైకొని, కావ్యమునందు గుణములఁ బ్రశంసించుటకును, లోపములఁ బ్రదర్శించుటకును పూనుకొనునేకాని యామోసపువ్యాసములఁగాంచి కలము నిలుకఁగోరడు. నిజముగా సద్బుద్ధితోఁ గవివిమర్శకులఁ గనిపెట్టు వారు బ్రహ్మణ్యులనందగుచురు.

నేడు వేదములు మొదలెక్కిపాటలపఱకుఁగల వాఙ్మయసాగరముపై ననితములగు విమర్శరంగములు చలలేగుచుండుటలేదా? ఏష్టద్వైపాయనమునివరచితముగు భారతామ్నాయసంపుటముయొక్క పుటలనూడఁబెట్టి, తాతీపై నుక్కి వానినలుపుచు వదలఁగొట్టి వెల్లరంగునబట్టింకఁ బాటుకడెక్కి మేటిచునవగులెందరు లేరు? కావునఁ గావ్యముతోఁబాటు విమర్శమును, నీవవలె జుటగా నంటియుంచును. ఇంతటితో నీవిమర్శక్షణంసరు విశ్రమించుఁజేసి నేచప్పుననొదివనిషయమును వివరితును.

భవభూతికవివరుఁడు వాల్మీకిమునీంద్రుఁడు సంస్కృతభాషలో విరచించిన రామాయణోత్తరకాండములోని యేకదేశేతివృత్తమును జీవితము నుగాఁజేకొని, నిజమేధాచాతుర్యసంపద మెఱయ వృద్ధయంగమముగా గనపూర్వరంగముల నందు సంధించి, సుందరరూపముతో నుత్తర

రాసుచరిత్రమాకుకమును నిర్మాణముచేసి యున్నాడు. ఈసువాగ్విభూతి విరచించిన యుత్తరరామచరితము లోకోత్తరాసాధారణవరిణామరమణీయమగు కరుణారసముతోనిండి హృదయాకర్షకమై వెలయుచున్నది. కావుననే “ఉత్తరే రాసుచరితే భవభూతిర్విశిష్యతే” అనెడి ఖ్యాతి సారస్వతసభాః ధిని సారస్వజనీన శౌరవముతోఁ బ్రతిష్ఠించుచున్నది.

ఋణీలిందిమాదినచో నీశ్రీరామోత్తరచరితమంతటిలోను హృదయంగమములగు రంగములు రెండు. అందొకటి హృదయారవిందమును నానందామోదభరితమునుగాఁజేయు సీతావరిత్యాగరంగము. రెండవది స్వాంతమును సంతసాక్రాంతమునుగాఁజేయు కుశలవయుగళమేళనరంగము. ఇంక మిగిలినరంగములు వీని కంగములు.

ఇట్టి మనోహరములగు ఘట్టములరెంటును భవభూతిమహాశయుఁడు కుశలవమేళనరంగము నుత్తరచరితములో నతిమోహనముగాఁజిత్రించి యేలకో ! సీతావరిత్యాగరంగమును సూదించి విడచెనే కాని పైరంగముట్లు కర్ణపేయముగాఁ జ్ఛింపఁజాలె. భవభూతి యీరంగము నుగూడఁ జిత్రిందియుఁడినచోనుత్తరరామచరితముపఠాంతటిహృద్యమైయుండెడిదో!

భవభూతిని వినా యితరులగు సంస్కృతాంధ్రకవిమరులెల్లరు నీసీతావివాహఘట్టమును దమకావ్యములలో నతిమనోహరముగాఁ బ్రవర్ణించియున్నారు. ఈయుత్తరకథ కుశజ్ఞుమగు నుత్తరకాండమునందుకంటె దదనుకారకావ్యముల నీకట్లు నిరీక్ష్యముగ వర్ణించిన కవిచామ్రులిరువురు. వారిలో మొదటివాఁడు కాలిదాసమహాశయుఁడు. రెండవవాఁడు దిక్షిగమహాదయుఁడు. ఈకవించరికము లిరువురును వాల్మీకిభాస్కరునిచేవికసింపఁజేయఁబడిన యుత్తరకాండేతివృత్తారవిందమునందలి సీతావరిత్యాగకథామధుమాధుర్యమును సంగ్రహించి, ఒకరు శ్రవ్యకావ్యపాత్రమునను, వేఱొకరు దృశ్యకావ్యభాజనమునను బూరించి యున్నారు. రసవిదులగు సోదరులయానందముకొరకు ముందు వాల్మీకి సంయమింద్రోక్షజ్ఞుమగు నుత్తరకాండమునందు అసలీ సీతావరిత్యాగ

ఘట్ట మెట్టిమనోహరరూపముతోఁ జిత్రింపఁబడి యున్నదియో యా శ్లోకభావముల నిట వివరింతును.

అట గంగాతటమున లక్ష్మణుఁడు సీతకు శ్రీరామచరిత్యాగ వార్తను చెలిపినతోడనే యాభూజాత మూర్ఛితయై కొంతతడవునకుఁ దెలివినంది యిట్లు కలుకఁదొడగెను.

(1) “లక్ష్మణా! నాకుఁ బ్రత్యక్షమగుచున్న హఃఖదేవతారూప మును జూడ నలువ నానొసట నుఃఖానుభవమున దీర్చి వ్రాసినట్లు విది తమగుచున్నది. (2) మున్న పూర్వభవమున నే నెన్ని కురితములఁజేసి యుంటినో! ఎఱఱిని దాకదూరులనుగ నొనర్చియుంటినో! లేకున్న వి శుద్ధచరితయగు సతికిఁ బతివియోగదుర్గతి యెట్లు సంప్రాప్తమగును? (3) మునిజనులనడుమ నీ హాస్యనతప్సేమి? మహితాత్మఁడగు రా ముఁడు నిన్నుఁ బరిత్యజింపఁగారణమేమి? అనెడి నడులు పిడుగులవలెఁ జెవులఁబడినపుడు నే నేమని బహులు తెల్పుచును? (4) సుమిత్రావందనా! నాయందు సంరక్షణీయమగు మీరనివంశాంకుర తేజమేలేకున్న సీతణ మున నాజీవితము సీతావనబాహ్మవీనీరములలీనముల చేయకుంటునా? (5) వత్సా! మాయత్తలకందఱకు నేచేతులుజోడించి వినయముతో పాదపందనము లాచరించితి ననుము. ఆనృపాలునకుఁ గుశలము నివేదిం పుము. (6) లక్ష్మణా! ఈసీత జనాపవాదములకుఁ గుందుచున్నది కాని శరీరవివాశమానకు బెద్దెక్కిలుటలేదు” అని మీయన్నకు విన్నవింపుము. (7) మఱియు సతికిఁ బతియే దైవము, బంధువు, గురువు నగుటచే సతి వతికీర్తికై ప్రాణములనుగూడ సంస్థిత సంసిద్ధయై యుండును కాని వెను దీయదని యారాజశిఖామణికి నచ్చఁజెప్పుము.”

ఆర్యసోదరులారా! కంటిరా సీతావచనములయందలి వినయా భిమానవికాసముల సీతనమించిన ధీరస్వాంతయగు పురంధ్రీలలామ యీ కృత్తివీణలని వేటొకయాపె కలదా? ఇంతటితో వాల్మీకిమునివరుని సూ క్తులనిలిపి, వీని కనుకారములగు కాళిదాసకవిచంద్రుని మధురభాషిత ముల వివరింతును. ఈకవిపుంగవుఁడు రఘువంశమునందలి చతుర్దశసర్గ ములో సీతాచరిత్యాగమునిట్లు వర్ణించియున్నాఁడు.

సామిత్రి యంతర్వత్తియగు శ్రీరామకత్తిని గంగదరిని జేర్చి
దుస్సహకరిత్యాగవార్త నెఱిగించి యిట్లు ప్రార్థించెను.

(1) “మాతలో! పరాధీనజీవనుడగు నీరామానుజుడు తెలిపిన వాక్యము
వ్యమును తమిఁపుము” (అని వివాదనమ్రుఁడైయున్న మఱియొకరిని లేవ
నెత్తి సీతవలికిన వాత్సల్యము లెంత మృగను-దరములై యొప్పును
న్నవియో వదిలింపును (2) సీత-“సామ్యహృదయా! సుమిత్రాతనయా!
నీ వినయసంపద కౌతయు సంపదించితిని. నీయెడ నా కాగ్రహమెన్నఁడు
కలుగనేరదు. వత్సా! ఉపేక్షఁ దింపు”ని బలె నీ వారాజేంద్రునకు
విధేయుడవై చిరంజీవివి కమ్ము.”

అనివలికి పిమ్మట అత్తలకందఱకు విన్నవింపుమన్న వినయకంద
భిరసందేశభాషితములెట్లు సుధాస్యందములై వెలయుచున్నవియో
గమనింపును. (3) “లక్ష్మణా! జ్యేష్ఠానుక్రమముగా మాయ త్రగార లం
దఱకు నావినయాభివందనముల ముందందఁజేసి యిట్లు ప్రార్థించితి నని
విన్నవింపును. నాయందు వెలుగందు మీనందనసంతానతేజము
కీర్త్యానంద సుందరమై వర్ధిల్లునట్లు మానసముచేఁ దలంపు మనుము.”
(అనగా మీనందనునిచే నిందితచరితగాఁ దలంకఁబడి పరిత్యజింపఁబడిన
యీవసుంధరానందనగర్భముకూడ హేయమేయని యొడ్చిచి యుపే
క్షింపక, మనసున నాశీర్వాదింకఁ బ్రార్థించితి ననుము. “మనస్సుచే” అను
టచే మీనన్నిధి నుంచుకొని స్వయముగా దయాపూరితములగు గర్భ
సంరక్షణసంస్థారముల సాగింకఁజాలకున్నను మనస్సుచేతనైన రవికుల
కంద మానందరాజితమై తేజిల్లునట్లు తలంపు మనుము)

ఇంక సీత శ్రీరామన కందఁజేయుమన్న సూక్తులు సున్నితములై వెల
యుచున్నవి. అచటి ప్రణయగాఁభీర్యాభిమానసందేశవచనము లెట్లు
మప్పిరిగొని వెడలి యున్నవియోయాలింపును. (4) “రామా
నుజా! ఆకోసలసార్వభౌమునితో నిట్లు వెలుపుము. “మీకన్ను
లయెదుట వీతిహూత్రకవిత్ర యైన తమాపుత్రిని సామాన్య

జనాపచాదశ్రవణమాత్రమునఁ బరిత్యజించుట ప్రశంసార్హమగు
 మీవిద్యాసంకదకుఁ గాని, అత్యున్నతముగు మీగోత్రగౌరవము
 నకుఁ గాని తగియున్నదియా? “అని ప్రశ్నించితి ననుము.” (5) మఱియు
 మఱిదీ ! “మీభాస్క-రావ్యయాంకుర తేజమును సురక్షింప వలసిన బా
 ధ్యత నాయందు లేకున్న నీకున్నహంపవాదానలదందవ్యామానము
 లగు మలీమసప్రాణముల మేననిలువఁగోరుదానను కాననుము” (అనఁగా
 సుఖముగాఁ జీవించుటకే కాక స్వేచ్ఛగా మరణించుటకుఁ గూడ మీ
 యన్నగారి యనురాగ మడ్లగుచున్నది సుమీ ! అని భావము)
 (6) సరపాలునకు వర్ణాశ్రమపరిపాలనమే ధర్మ మని మును మనువు
 శాసించియున్నాఁడు. కావున మీచే నడవికి వెడలింపఁబడి యటఁ
 దాపసవృత్తిని జీవితమును గడఁచునున్న యబలపైఁ దిరుగఁ గఠినశాస
 నములఁ బ్రసరింపఁజేయక యొక దీనతపస్వినిగాఁ దలంచి జాలిఁజూపు మ
 నుము.” (7) రామానుజా! పొరఁబడి నుడువుచుంటిని. నిజముగా నీదుస్స
 హమగు నీరససంధము దయాశీలుడగుశ్రీరామచంద్రుని వలనఁగలిగినది
 కాదు. ఇందులకు వేఱొందు కారణముగలదు. వినుము. మున్ను మీయన్న
 వట్టాభిషేకసమయానఁ జక్కగా సింగారించుకొని యొయ్యారముగ రాము
 నితో సింహాసనమెక్క మురియుచున్న రాజ్యరమను సరకు సేయక నన్ను
 వెంటనిడికొని సంతసముతోఁ గాంతారమునకేగుటచే నాపెఁగుపితయై
 శ్రీరామచంద్రుఁడు తనకువశుడై యుండుటను గుర్తించి యాతాసిరి మిన్న
 తానొంటరిగా నాసుందరాంగునితో సుఖముండుదలంది న న్నాకుడుచు
 మగనిచే నడవికి గెంటిందినది. ఇది రహస్యము (అనఁగా మీయన్న
 చంచలమగు రాజ్యసంకదనే మహాభాగ్యమును గా నెంచికొని యగ్ని
 సాక్షికముగాఁ బరిగ్రహించిన ధర్మపత్నిని దయావరహితుఁడై పరిత్య
 జించెను. సామిశ్రీ! కంటివా మీయింటిగొప్పతనమును. రాజ్యశ్రీ
 మోహితులగు తాకొమరులు నిజరాజ్యరమల రక్షింపఁగోరునట్లు
 స్వకాంతాచారాగ్రంథదలఁ బాటించ నభిలషించుచుమా ! అని సోపా

లంభోక్తి) (8) మఱియు నిట్లనఁము “మంగళాశయులగు మీరలీ దీను
రాలియెడ నన్యాయ మాచరింతురని తలంపఁదగదు. కావున నీయసహ్య
వరిభవనఃఖమునకుఁ గారణము తన జన్మాంతరమరితరాశియే యని
తలంచిన దనుము.” (9) రాక్షసోపద్రవద్రవపతికలగు తాపససతులకు
మీకటాక్షముచే సంరక్షకయై తనరారిన యీక్షమాతనయ మీరలు
సార్వభౌములై వెలయుచుండఁగనే యీక్షదారుల దారలయండఁజేరి
యెట్లుజీవించి యుండగలరు ? అని వాపోవుచున్న దనుము.
(10) మఱియు నో సుమిత్రాతనయా! “రాజచంద్రా! మీచే నిరసింపఁబడి
యడవికి నెట్టఁబడిన యీ నేలపట్టి యెట్టితపమాచరించిన భావిజనమునఁ
గూడ మీరలే ప్రాచేశ్వరులగుదురో, తిరుగ నీకీతి వియోఽభేదము
రానేరదో, యట్టిమునివ్రత మవలంబించి రవిమండలనిహితనేత్రయై
జీవితమును ముగింప సంసిద్ధయైయున్న దని నివేదింపుచున్నదనుము”
సామిత్రి భూపుత్రిని విడచి నెడలిఁగోడనే యాయిల్లాలు వినువారి యుల్ల
ములు తల్లడిల్లుకలుల విలపింపఁదొడంగెను. అపుడు వ్రక్కతియంతయు
విచారుమగ్నమాయెను.

గీ. వృక్షములు పూల నెమళ్లు నృత్యములను

లేమ లాస్యపుదర్శన సీడియుండె

నామెతో నమముగ దఃఖమందియున్న

వనమునందనురోదనధ్వజునిండె.” (ఆదిపూడిసోమనాథరావుగారు)

పాపకమహేంద్రాదయలారా ! అనించితిరా ! ఈవిదమీలమాధీరో
దార భాషితముల. వికత్పయమున ధీరతను బ్రకటించుటయేక్షత్రకుల
జాతలగు వీరవనితల లక్షణము. ఈయది యీ భూజాతజీవితమునఁ చిన్న
నాటచుండియు విదితమగుచున్నది. ఇంతటితోఁ గాభిదానసుభాషితము
లఁజాలించి యుత్తరకాండములోని యీక్షధానకమునకు రెండవయను
కారమగు కుండమాలయందు దిజ్ఞాగకవిగ్రుండు పొందుపఱచియున్న
సీతాపరిత్యాగరంగమును బ్రకటింతును.

సీ. సరములు సరలును నాదులు నేరమి
 సీరును నోరును నారసములు
 నెరసులు విలునారి నేరుపు లున్నారు
 నేరేఱనంగఁ గన్నార మనఁగ
 నేరేళ్లు నురుగులు నెరయంగఁ జల్లుట
 నేరక యన నివి న్నియు నవర్ణ
 వరము సప్తదశరేఫలు నఱినొప్పుట
 నఱయంగ నెఱిదప్పి నఱిగొనె నన
 నెఱియు నెఱిసియు నెఱిమంట నెఱికు లనఁగ
 నుఱుముగా నుఱుమాడె ను నెఱిసఱి యన
 నెఱిపు నెఱికూరె నుఱిపాడె నెఱిపె ననఁగ
 నీఱుపైఁ గవిసిననిప్పు నూఱుపదులు.

30

గీ. నాఱునిడుచుట నెఱిలేక నూఱు టనఁగ
 నీఱుగాఁ జేయు నెమ్మేలు నెఱికు కనుట
 నెఱిపుగను నెఱివెండుకల్ నెఱిమొగ మన
 నెఱిబిరుదు నెఱివాదాలు నెఱిచెడ కన.

31

గీ. నెఱికె గట్టుట నిఱుపేద నెఱిపు విడిచి
 నెఱికె నెఱినారసము నాటె నఱుజు పేరు
 అదిగొ నెఱిత్తోవ నుఱుచుయ్యె సన నవర్ణ
 వరము తాలు ముప్పదియాఱు పవనలినయ.

32

సీ. వరఁగనఁ బరువడి వఁకింపఁ బురుడిడు
 పురుడు సూతక మగు పొరక యనఁగఁ
 బరిమార్చిరి యన దెప్పుర మిప్పురు సనఁగఁ
 బారిపొరి వరుసనఁ బొంగొని రనఁ
 బురపురఁ బొక్తంగఁ బొంపిరి పోరఁగాఁ
 బెరిఁగె వర్ధిలి యనఁ బెరుఁ గనంగఁ
 బరిచనుడెంచె నేర్పరి పెనువరి పోరి
 పోరితం బనఁగను బొరలితి మనఁ

బరపుగలచోటఁ బరపులు వరుసములును
 బేరు నామంబు వరుసంబు పోరచి యనఁ
 బెరడనఁగ దొడ్డి వరి తేనెపెర యనంగఁ
 బేర నెయ్యనఁ బొగొనఁ బేరుర మన. 33

గీ. పొరుగు చప్పురంబును బొరపొచ్చెము పురి
 కొల్పు పోరామి పొరిగడుగు పిరిగొను ట
 పొరయ నీవఁబ్బోవఁ బొలుచుచేఫ
 లెన్న నలువదిరెడయ్యె నిజమంత్ర. 34

సీ. వటచెను వేగంబ వటపెద వటపిటి
 వటివోయెఁ బటచిన పాటనంగఁ
 విటికిరసమును నంపట వటియ లనంగఁ
 బటిగొని వటిమార్చెఁ బిటుసని యనఁ
 బటివటిగాఁ జేయఁ బిటుఁదనఁ జొచ్చెను
 బెటమూఁగ వెటచేరఁ బటవనోవఁ
 విటిదికిఁ బాటె చూపట వటిపోయెచు
 బెటిగినచందంబు పిటుఁదు లనంగఁ
 బటవక వటచు పాటించుఁ బిటుపు టనంగఁ
 బాటుఁదన విప్పుఁ దంబులు పాటుటయును
 బొటక పుటియలు తెప్పుట వటివటియలు
 పెటికె గోటలు పెపట పొట యనంగ. 35

గీ. పెటిగె నట్లనఁ బిటిపెడి పెటికివచ్చె
 బటసయి నవట్లఁ బటచిరి వటవ ననంగఁ
 బటిక గలుపాటెఁ జిక్కులువటచి రనంగఁ
 బబరములుతాలు గతిగతుల్ *వవనపుత్ర. 36

సీ. బూరుగు చెట్టగు బూరగ వాద్యంబు
 బేరంబు బురుడయు బేరజములు
 బరిగట్ట బారెడు బరవసంబుచు బారు
 బారము లేసిరి బారివడియె

బూరెలు బోరలు బోరగిలంబడె

బోరని మోసెను బూరటిలె
బురుజలు గజెలు బెరిసెను బీరమ్ము
బరిమైని బరులుబ్బె బురువు బరడు

బిరుదు బురబురఁ బొంగె నిబ్బరము నబ్బు
రంబనఁగ నివి యీబవర్ణంబుపై ని
సప్తవింశతిరేఖలు జరగునయ్య
యాజనుతనేవకవిధేయ యాజనేను.

32

గీ. బిటుసుమఃట్రించె బటుసులు బిటుసు లెందు
బిటబిటనఁ ద్రిప్పి వైచె దబ్బుట లనంగ
బటబటన నీడ్చె బిటుపోయెఁ బనియన నివి
బవరముల తాలు గిరిసంఖ్యఁ బరఁగె హనుమ.

33

సీ. మురిసెను దొండ మామరదంతికిని నన

మొరకాతాలును దొంటు మొరసె ననఁగ
మారటమూర్తులు మేరలు దప్పిరి
మారిమనఁగుటను మోర లనఁగ

మరియలు తునుకలు మరియాద క్రుమ్మరి
మరిగించుకొనుట వేమా రనంగ

మరలుట మది మేర మెరమెర వనమరె

మురిపెంబు లామరల్ మురముర యన

మరు లుడపుట మొరడు మారేళ్లు మిరియంబు

సుమ్మర యనఁగలె సొదిది నున్న

మవరరేఖ తాను మఱి యెంచి చూడంగ

నిరువదియను నాలు హరకుమార.

34

సీ. మఱి మేఘపుమెఱుగు మెఱుచునొక యని

మఱతుఱు మెఱుగెక్కి మొఱసి యింక

మాఱటనోభును మఱచి దిక్కులుసూచి

మఱతును నేనును మా ఱడుగుట

మఱి మొండె మనుటయు మఱమాటు వేమాటు

మెఱమాలువై చెను మొఱయిడి రస

మొఱగుచు మఱచిన మఱవక మఱియును

మిఱమిట్లు గొనియును మెఱయు మెఱసి

మిఱమిఱియు మెఱములు మెఱుగు లనఁగ

మఱపు మఱిమఱి చీకటి మఱ గు మఱచి

మఱలుఁ క్రమ్మటి వల్లులు మాటి యనఁగ

మాటుమొగమును మఱపు నేమటి యనంగ.

౪౦

గీ. మాటువడుటయు పెడమటి మఱచెద లనఁగ

అకు మఱునాఁడు మిఱుచూపు మఱుఁపుకొనుట

మొ

మయిమఱువులును మఱలేక మఱకు వనఁగ

మవరమున తాలు మునిగతుల్ *మారుతసుత.

౪౧

గీ. రేయి రిచ్చ రిత్ర రేమొండ రెండన

రూడి రేకు రాదు రూపు రమణ

రమ్మ రార రోజు రాగిల్లి రాచూలి

రచ్చ రాయిడియును రాలుటయును.

౪౨

గీ. రారు రాయంచ రాయచు రాయటయును

రక్తస్థియు రోయు రూపింప రంజె లనఁగ

రూపెదను రారీతి రుచి యనంగ

ముప్పదర్ణముల్ శేషాది నొప్పు హనుమ.

౪౩

గీ. తేడు తెప్ప తాచు తివ్విన అంపిల్లు

తిక్త తెక్త తేను తేపు తేవు

అవిక అట్ల అంకు తాఁగ అఁకించుట

యనఁ బడెనుతాడు లయ్యె హనుమ.

౪౪

సీ. వారిండు వారికి వారకంబుగ విరుల్

వారక యిందు నెవ్వరికి నీకు

వరివంట తలవరుల్ వరుస నార్వరు గాచి

వేరంబు వెరవున వెరసు లిడిరి

వరపుట్ల విరవిర వారనిసేనల

విరియంగఁ జల్లిరి విరియుటయును

గాల్వరు నిరువురు కల్వరు నెవ్వరు

వీరల వరిటంబు వారువములు

వరుజు గట్టిరి యోవరి వారకు లన

వీర లన దేవ రన సాటి వేరి యనఁగ

వరుననం గను నిన్నివవర్ణకరము

రేఫ లివి యయ్యె ముక్కుదిరెండు హనుమ.

౪౫

గీ. వజ్రలె ననఁగను వేడుక విటిగె విల్లు

వెఱఁగుపడి యాజి విఱుగుట విటిచె ననఁగ

వెఱమ్మగంబులు వెఱవెఱ వెఱచఱవఁగ

వజ్రు గూసెను వేఱొక వెఱగుతోడ.

౪౬

గీ. వజ్రులఁ ద్రోవఁగ విటివిడి వెఱచి వజ్రలి

వజ్రద యనఁగను నెండిన వజ్రుగనంగ

నమరు విటిగాలి విటిపొల్లు నన వవర్ణ

వరము తాలివి యిరువ దోపవనతనయ.

౪౭

గీ. సరకు సెరబడి సైరణ సరు లనంగ

సరకుసేయక సురిగిరి సారిది యనఁగ

సురియ సారనగండును సూరె లనఁగ

సారెసారెన సాగటాల సారె లనఁగ.

౪౮

గీ. సిరి యనంగను లక్ష్మి యా సేసి రనఁగ

నేనరుల నెక్కి తనసరి నేసి రనఁగ

సప్తదశరేఫ లయ్యె సాక్షరము మీద

జానకిబాచరణాబ్జచంచరీక.

౪౯

క. మును నన్నయభట్టాదులు

మునుకొని రేఫలు ఆకారములు కృతులం గూ

ర్చినకలుకు లేర్పించితి

ఘను లిఁక మఱి గలిగెనేని కై కొనఁగఁదగున్.

౫౦

— ౧ నాటకలక్షణము ౧ —

- క. శ్రీయాంజనేయ విను మిఁక
నాయకనాటకము లక్షణాచితగతులన్
మీయున్నతకృతచేతను
ధీయుక్తిని దెలుగుగాఁగఁ దెలియ నొనర్తున్. ౧౧
- క. చతురాగమజనితం బై
యతులార్యయశస్యవర్యమై యభినయభూ
షితమై లగు నాట్యం బిది
క్షీతి నెప్పుడు మెచ్చకుండుఁ గృతుల నివృన్నన్. ౧౨
- క. ఆనాటకవిధములు పది
యా నందుల కైదుసంధు లగు నంగముల
రైవైనాల్గు రామభట మ
హానాటక కావ్యకర్త హనుమా వినుమా. ౧౩
- గీ. శాస్త్రవిద్యలు శిల్పప్రశస్తకళలు
విలసితాశుమధురచిత్రవిస్తరముల
కవితలును గావు జ్ఞానయోగములు గావు
నాటకమే సుము సర్వంబు నయవిమలకు. ౧౪
- సీ. సంధు లైదును చతుష్షష్ట్యంగములు ధీర
నాయకబీజదల్ నవరసములు
వృత్తులు నాలుగుబీజాదు లైదును
నారంభముఖ్యకదాదు లైదు
సంస్కృతాద్యష్టభాషలకుఁ బ్రక్రియలును
భరతశాస్త్రములలోఁ బరంగుగతులు
నాటక కావ్యంబునకు వలె నిన్నియు
నానాటకమున కాఖ్యలు పది యగు
సూత్రధారులవిధములు పాత్రగతులు
నభినయంబులు సత్తవు లరసి వీరి
కెలమి లక్షణలక్ష్యముల్ తెలియవలయు
నలమహానాటకముచేసినట్టిహనుమ.

క. నాటకలక్షణగతు లివి

పాటిగఁ దెలియంగఁ బద్ధధవునకు నైనన్
సూటికడఁ దనఁగ నితరుల
మాటొత తలంచిచూడ మారుతపుత్రా.

గీ౬

క. తెలుఁగున నాటకలక్షణ

మిల నెవ్వరుఁ జేయలేదు పృషదశ్వసుతా
లలితమతి నీదుకృపచేఁ
దెలిసినయంతయు నొనర్తు దితిజభవంబీ.

గీ౭

గీ. నాందితుదను మారిషి నేని నటిని నేని
నలవిదూషకు నేనిఁ దా నమరఁ జూచి
సూత్రధరుఁడు పిల్చినపిల్చు శోభితముగ
నాముఖం బంపు బుధులు శాస్త్రార్థసరణి.

గీ౮

గీ. సూత్రధారుఁడు తను గవిసూరిసభను
నాయకునికావ్యమహిమంబు నాందివేళఁ
దగఁ బ్రశంస యొనర్చిన దానిపేరు
శాస్త్రవేత్తలు భువిఁ బ్రరోచనయటండు.

సీ. తనరు వివక్షితార్థప్రతిపాదనో

౪

కులజాడ గోప్యార్థగోపన మనఁ
గను బ్రకారార్థప్రకాశన మభినయ
రాగసమృద్ధియుఁ బ్రకట మగుచ
మత్తారకాంత్య మతి యితివృత్తవి
స్తర మిది షట్ప్రయోజనము లిందు
నితివృత్త మనుదాన నెసఁగ సూచ్యాసూచ్య
ములు రెండు సమలోపలను సూచ్య
మునను దృశ్యమిత్రద్వయా బెరుము గలిగె
నయ్య సూచ్యం బనెడుదాన నైగుఠరఁగె
నమరు విష్ణుంభచూళికాంకాస్యములును
పెలయునంకావతిరణ ప్రవేశములన.

గీ౯

- గీ. అతిశయచతుర్విధాభినయములఁ గల్గి
సాత్త్వికాంగికపూర్వకసరణి మించి
నాట్య మమరు ధీరోదాత్తనాయకాద్య
వస్థల రసాశ్రయం బయి వచ్చి కృతుల. ౬౦
- గీ. సృత్త్యమనఁగ భావాశ్రయాత్మ్యత్తమంబు
సృత్తమనఁగఁ దాళలయాశ్రితేప్పితంబు
వరఁగ నిందుల నాటకప్రక్రియోక్తి
నలర దశరూపకంబులఁ దెలియవలయు. ౬౧
- గీ. క్రమత మధురోద్ధతప్రభేదములతోడ
లాస్యతాండవరూపలీలల వహించి
నాటకంబులకుఁ బ్రకృతి నాటుకొల్పె
సృత్యసృత్తశబ్దములు కృతులయందు. ౬౨
- క. రీతిగ వస్తువు దగు ప్ర
ఖ్యాతోపాద్యములు మిశ్రమన నితిహాసో
ద్భూతకవికల్పితకవిత
యాతతరచనలను నాటకాదిఁ ద్రివిధమై. ౬౩
- క. మొదలిటి నాటకవద్యం
బది యర్వదిరెండువదము లయినను బద్దె
న్నిదియైన నెన్నిదైనను
బహురెండిట నైనఁ గూర్పఁబరఁగుచునుకవుల్. ౬౪
- గీ. ద్వీపసంఖ్యచేత వేణిసంహారంబు
వదము లెఱిగె నాందివద్యములను
బరఁగెఁ బదము లినుల బాలరామాయణో
స్తోత్రరాఘవాఖ్యనాటకముల. ౬౫
- క. శరరసముని వసునవదళ
వరసంఖ్యలయంకములను వరుసను సుకవుల్
దొరకిన సంఖ్యను గూర్తురు
ధర నాటకకృతులయందుఁ దరుచరపీఠా. ౬౬

౨౧౨. భిల్లీచందనన్యాయము.

ఈన్యాయము కూడ నొక శ్లోకమును నిబద్ధమై యున్నది.

శ్లో. అతిపరిచయ దవజ్ఞా సంతతగమనా దనాదనో భవతి
మలయే భిల్లపురంధ్రే చందనతరుకాష్ట మిధనం కురుతే.

అతిపరిచయమువలన నవమానము కలుగు. సంతతగమన మనా దరముం బుట్టించును. ఎట్లన మలయపర్వతమును గిరితి చందనపుఁ గట్టలను వంటచెఱకుగాఁ జేయును.

౨౧౩. శకునిగ్రాహకగతిన్యాయము.

శకునిగ్రాహకుఁ డనఁగాఁ బిట్టలకు బట్టవాఁడు. కాలిచక్ష్మకు కాకుండ మెల్లఁగాఁబోయి యరులు మొదలగు సాధనములచేఁ బట్టుకొ నును. ఈరీతిగా యజ్ఞమునకుఁ బోవునపు డెవ్వఁకిఁ దెలియకుండ రహస్యముగాఁ బోవుట.

౨౧౪. శలభన్యాయము.

శలభ మనఁ మిడుత. ఇది మండుచుండెడు దీపముపైఁ బడి యాత్రనాశమునుగాంచును. కావ్యములయందుఁ దరచుగా నీవిషయము చెప్పబడును. కుమారసంభవము ౪-౪౦ లో “అహ మేత్య కల్గి వర్తనా పునరంకాశ్రయిః భవామి తే” అని చెప్పబడినది. ఈశలభము దీపకాంతిని జూచి ప్రేరేపింపి దాని నాపివేయుటకుఁ బ్రయత్నించి దాని పైఁ బడు నని మేరుతుంగుఁడు వ్రాసెను.

“శ్లో. ఉజ్జ్వలగుణ మభ్యుదితం క్షుద్రోద్రష్టు న కథ మపి మమతే
దగ్ధా తను మపి శలభో దీప్తం దీపార్చిమా హరతి.”

౨౧౧. శాంతే కర్కణి వేతాళోదయః.

విఘ్ననివారణముకొఱచు శాంతికర్క. కర్క యంతయు చేయబడినను వేతాళోదయము తప్పలేదు. విఘ్ననివారకప్రముక్తము లన్నియు వ్యర్థముగట యని యీన్యాయతాత్పర్యము ఈన్యాయము చిత్సుఖమునివ్రాసిన న్యాయమకరందము దుదాహరింపబడినది.

“శ్లో. నను సోయం శాంతే కర్కణి వేతాళోదయ అభేదం సాధయితుం ప్రప్రత్యే న భేదశ్రుతే రువాహృతత్వాత్.”

౨౧౬. శాల్యాదివిషయస్య ముసలాదేః కరణస్య శ్యా మాకేఅభిహతి ర్భవతి.

ధాన్యముదంపుచుండఁగా రోకటిపోటు చామలమీఁదఁబడినది. దీనికాంగేయభాషలో “Aiming at a pigeon and killing a crow” అనునది సరిపోవును. ఈన్యాయము న్యాయవ్రాతము ౪౩ పుటలోవ్రాయఁబడినది.

“శ్లో. కథం పున రన్యవిషయం కరణం అవిషయా క్రియా కరోతి శాల్యాదివిషయస్య ముసలాదేఃకరణస్య శ్యామాకే అభిహతిర్భవతి.

౨౧౭. శాస్త్రఫలం ప్రయోక్తరి.

వేదోక్తకర్తృఫలము వైదికకర్తల నాచరించువానికిఁ జెందును. ఈన్యాయము వేదాంతదేశికప్రసేత తత్త్వముక్తాకలాపము 2 వ సరము. 59 శ్లోకములో నున్నది. “అన్యశ్చే దన్యకర్త ప్రజనితఫలభుక్ శాస్త్రవైయాకులీ స్యాత్” దీని కాయనయే యిట్లు వ్యాఖ్యానము చేసెను.

“ అన్యస్య అన్యకృతకర్తృఫలభోగే శాస్త్రఫలం ప్రయోక్త రీతి వ్యవస్థాధంగాత్ శాస్త్రస్య వ్యాకులతా స్యాత్.”

౨౧౮. శిరోవేష్టనేన నాసికాస్పర్శన్యాయము.

ముక్తును జూపు మనఁగాఁ జేయి తలచుట్టుఁ దిప్పిచూపించుట. రఘునాథవర్మ దీనికే ద్రావిడప్రాణాయామన్యాయ మనినామాంతర మిడెను.

౨౧౯. శ్వఃకార్య మద్య కుర్వీత.

రేపు చేయవలసినవని నీచినమందే చేయుము. ఇది శాంతివర్వ మందున్నది.

“శ్లో॥ శ్వఃకార్య మద్య కుర్వీత పూర్వాష్టే చావరాష్టికం
సహి ప్రతిక్షతే మృత్యుః కృతం వాస్య సవా కృతమ్.”

౨౨౦. శ్వపుచ్ఛాన్నామనన్యాయము.

కుక్కుతోఁక సరిగా నుండునట్లు చేయుట. అనఁగా నిష్ఫల మైన ప్రయత్నము. ఈన్యాయ మువమితిభావప్రపంచకథయం దుదాహరింపఁ బడినది.

“శ్లో॥ స చైవ శక్యతే కర్తుం సమ్రా యత్నశ్చై రపి,
కోహి భేదశతే నాపి శ్వపుచ్ఛం నామయివ్యతి.”

౨౨౧. శ్వలీఢ మివ పాయసం.

కుక్కుముట్టకొనినపాయసము. అవనిత్ర మై యందువలన నవరి గ్రాహ్య మైనవస్తువుం దెలియఁజేయును ఇది సర్వదర్శనసంగ్రహమందు

“శ్లో॥ అపిప్రయత్న సమృన్నం కామే నోపహతం తః
స తుప్తయే మహేశస్య శ్వలీఢమివ పాయసం.”

అనియున్నది.

౨౨౨. శ్యాకశ్లేవా పుచ్చేన చ్చిన్నే శైవ్యవతి నాశోవగర్దభః.

చవిఁగాని, తోఁకఁగాని ఖండించినను శునకము శునకమే గాని గుట్టము గాడిదయు కానేరదు. ఈన్యాయమును బలంజలి “ఏకదేశ వికృత మనన్యఃత్” అనుకలభావము వ్యాఖ్యానముఁ జేయుటలోఁ బేర్పొనెను. తంత్రవార్తికములోఁ గుమారిలభట్టు కూడ నీన్యాయముఁజెప్పెను. “న హి గోర్షక్షుణితే ఏషానే వా భగ్నే గోర్షం తిరోధీయతే.”

౨౨౩. సర్వం బలవతః కథ్యం.

బలవంతుఁ డేమిచేసినను జెల్లును. గంగానాథరూపా యనువండి తుఁడు “కక్షత్రున కన్నికర్తలను ధర్మములే” అని దీని కర్థముఁ జెప్పినాఁడు. ఈయర్థము భాగవతపురాణోక్త మైన యీదిగువశ్లోకములననుసరించి యున్నది. భాగ 10-33. శ్లో 30, 31.

శ్లో. ధర్మవ్యతిక్రమో దృష్ట ఉశ్వరాణాం చ సాహసం
తేజయసాం న దోషాయ వహ్నే స్సర్వభుజో యథా
నైత త్సమాచరే జ్ఞాతు మన సాపి హ్యసీశ్వరః
విసశ్య త్యాచర స్త్వాఘాత్ యథా రుద్రో భిజం విషం.

౨౨౪. సోపానశ్చైవ పాదే ద్వితీయా ముపాసనాం అశక్యత్వా

న్నోపాదశ్చైవ.

జోడుతొడిగిన కాలికి మఱియొకజోడు తొడుగఁబడదు. ఒకఁడు ఖండించినవిషయమునే మఱియొకఁడు చెప్పినచో నీన్యాయము వర్తింతును. జైమిని ౧.౨-33. లో శబరస్వామి పూర్వకక్షిఖండించిన విషయమునే వాది తిరిగి చెప్పట యని వ్రాసినాఁడు.

౨౨౧. స్వేదజనిమిత్రేన కాటకత్యాగన్యాయము.

ఈన్యాయమును కమితిభావప్రకంచమునం దిట్లు వ్రాయఁబడినది.
“యతో హ మనంతాప త్యాపిదర్జన చక్షు ర్దోషభయా దవివేకాదిభిః
మంత్రిభిః స్వ ధ్యేతి శ్రావ్యపితా లోకే మ మైవ అకత్యాని అన్యజనా
కత్యతయా గీయంతే సోయం స్వేదజనిమిత్రేన కాటకత్యాగన్యాయః”
(నల్లులు కట్టిన వని కట్టుకొనినకాటని విడిచిపెట్టట) దీనితో సరియైనది
యూకాభియా కకత్యాగన్యాయము.

౨౨౨. హిరణ్యనిధిదృష్టాంతము.

భూమిలో హిరణ్యనిధి యున్న దని తెలియక దానిపైన నడచి
పోవుచుందరు. అట్లే సర్వభూతాంతరాత్మ్యుడై కరమేశ్వరుఁ డున్నను
దెలియఁజాలక చేతనలు వానికొఱకుఁ బైనవెదకుదురు. ఇది ఛాందో
గ్యోక్తవత్తు ౫-౩-౨ లో నున్నది. “య ద్యపి హిరణ్యనిధిం నిహిత
మత్తేత్రజ్ఞా ఉకద్యకరి సజ్చరన్తో న విన్దేయః ఏవ ఘే వేమా స్పిర్వాః
ప్రజాః అవారహ ర్గచ్ఛన్త్య ఏవం బ్రహ్మలోకం నవిన్దన్తి అన్యతేన హి
ప్రత్యూఢాః”

౨౨౩. ఉత్పత్తి తోపి హి చణకః శక్తః కిం భ్రాష్ట్రకం భజ్నుమ్.

సెనగగింజ వేగి యెగిరికడినను మూఁతుకును బగులఁగొట్టుటకు
శక్తికలది యగునా? దుర్బలుడై నజనుఁడు బలవంతుడై నవానికి నేమి
యు నవకారముఁ జేయనేఱుఁ డని తాత్పర్యము.

౨౨౪. రాత్రే దీపశిఖాకాంతిః నభానా వుదితే సతి.

దీపకాంతి రాత్రియందే. సూర్యోదయముకాఁగా నది యకించి
త్తరము. గుణవత్తరుని దగ్గట గుణహీనుఁడు ప్రకాశింపనేరఁడని దీని
తాత్పర్యము.

౨౨. పిత్రం యది శర్కరయా కామ్యతి కోర్కః కటోలేన.

పైత్యము వంచదారచే శమించినయెడల చేడుపొట్లతో నేమి తని? అనగా స్వల్పయత్నముచేతనే కార్యము సిద్ధిండుచున్నపుడు బహుప్రయత్నములు వ్యర్థమని తాత్పర్యము. ఇచ్చటఁ జటోలశబ్దము చేఁ జటోలవత్తము గ్రహించఁబడుచున్నది. “జటోలవత్తం పిత్రస్మిం మూలం తస్య విరేచకం” చేడుపొట్లకు పైత్యమును హరించుననియు దానివేరు విరేచనకారి యనియుఁ బ్రసిద్ధి.

౨౩. సూచీముఖన్యాయము.*

సూచీముఖ మనుపేరు గలయొకకట్టి ఒకయరణ్యమందు వానరములు చలికాలములోఁ జలిచేత వడఁకుచు నగ్నికణము లనుభ్రాంతి చేత గురువెండగింజలను బ్రోగుఁజేసి యూఁడి చలికాఁగుచున్నవి. అపుడు సూచీముఖ మనుకట్టి వానివ్యర్థప్రయత్నముం జూచి “యోమూర్ఖు లారా! ఇది యగ్ని కాదు. దీనివలన శీతబాధ నివారించఁబడదు. కావున నొకకొండగుహలోనికిఁ గాని గాలిలేని ప్రదేశమునకుఁగాని పోయి యున్న యెడల నీశీతబాధానివారణ మగును.” అని తటచుగా వానరముల కుపదేశించెను. అందుపై నొకవృద్ధవానరము కోపముఁ దెచ్చుకొని దాని పైఁబడి జెక్కలువట్టుకొని రాతిపైఁగొట్టి చంపివేసెను. కావున దుష్టుల శత్రుడును మంచి నుకదేశింపరాదు.

౨౩. నృజాతి ద్దరత్రిక్రమా.

(తనజాతి విడువ శక్యముకాదు.) ఇందుల కొకగాథ కలదు. “ఒక నాఁ డొకముని గంగాజలమందు స్నానముచేయుచుండఁగా డేగముఖమునుండి జారిపోయినయెలుకపిల్ల యతనిచేతిలోఁ బడెను. అంతట వాముని దయార్ద్రహృదయఁడై తపతపోబలముచే నామూషికము నొక

*హ. ౧౦౮. శ్యామము. దీనికి దానికి నిండుకవిపయభేదము కలదు.

కన్యకగాఁ జేసి సుతానములేని తనభార్య కిచ్చెను. ఆమె యీపుత్రికను గారాబముతోఁ బెంచుచుండఁగాఁ గాలక్రమమున వరార్హ మైనవయస్సుకలది యాయెను. అపుడాముని వాయుదేవుని సూర్యుని మేఘుని తపోబలముచే రప్పించి తనకన్యకకుఁ జూపి “పుత్రి ! ఈముగ్గురిలో నీయిష్టము వచ్చినవానిని వరింపు మనెను. ఆమె వాయువు నతిచలరాత్నకుఁ డని యు, అగ్నిని గృష్ణమార్గసాదారియనియు, సూర్యుని భ్రమణశీలుఁ డనియు దోషము లేనిది వారిని బెడ్లియాపట కిష్టపడలేదు. అపుడాముని యొకయెలుకను దీపికొనివచ్చి దీనిని బెడ్లియాడదవా యని యడిగెను. అందుల కాకన్యక భగవతుఁడా ! నన్ను మరల మూషకముగాఁ జేసి దానికిఁ బెడ్లిఁ జేయుమని కోరెను. [“సూర్యం భర్తా ముత్సృజ్య కర్జన్యం మారుతం తథా న్వజాతి మూషికా ప్రాప్తా న్వజాతి ర్దురతిక్రమా.”]

౨౩౨. శ్వశుష్ఠాస్థిన్యాయము.

కుక్క మాంసములేనిది యెడిపోయినది యగునొకయెముకను బట్టుకొనివండ వెంట నెత్తురు వచ్చుచటకుఁగొరుకుచుండును. అట్లేనీచుడు ఫలము లేకపోయినను నిష్ఫల మైనవస్తువును బట్టుకొని విడువఁడు.

తే. గీ. మేడపల్లవస్వవాయుఁడు విరేచిదుండు

వేంకటేశుఁడు నేర్చినవిధముకొలది

తాళికన్యాయసమితికి లఘువుగాను

వివరణము వ్రాసి ప్రకటించె విబుధు లలర.

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు—ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీమహారాజా రావు వేంకటసుమారచహిపతి నూర్యారావుబహద్దరువారు పితామహము
మహారాజావారు, పరిషద్యాకట్టవాధ్యక్షులు.

కీ. శే. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు

కీ. శే. శ్రీ బొబ్బిలిమహారాజావారు

ఉద్ధారకులు.

శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావుబహద్దరువారు—ఉయ్యూరు జమీందారునారు

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు కార్యనిర్వాహక సభావర్గము.

కార్యనిర్వాహక సభాధ్యక్షులు.

జయంతి రామయ్యపంతులుగారు బి. ఎ., బి. ఎల్.

కార్యదర్శులు.

కె.కాంబి రాఘవాచార్యులుగారు ఎం. ఏ., బి. ఎల్.

వింజమూరి వెంకన్నపంతులుగారు ఎం. ఏ

కార్యనిర్వాహక సభాసభ్యులు.

దివాన్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డి నూర్యనారాయణమూర్తి నాయుడుగారు, (కోశాధ్యక్షులు).

సైదాడ రామస్వామిగారు, ఎం. ఏ.

”

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు.

కాశీభట్ట కుబ్జయ్యకాశ్రిగారు.

శ్రీచూడ్ గొడవర్తి జగన్నాథస్వామిగారు ఎం. ఏ., ఎల్. టి.

దగ్గి వేంకటేశ్వరాచార్యులుగారు బి. ఏ., బి. ఎల్.

అశ్విక్కి వేంకట్రామయ్యగారు

కేశవరపు కామరాజుగారు.

కోశా వేంకటకుబ్జారావునాయుడుగారు.

ఓరేటి వేంకటరామకాశ్రిగారు, శతావధాని.

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుపంతులుగారు.

పిళ్ళారిసెట్టి రంగబ్రహ్మారావునాయుడుగారు.

శ్రీమార్యరాయాంధ్రనిఘంటువు.

—♦ ప్రథమభాగము. ♦—

ఇది బహువిధముల నాంధ్రనిఘంటువు లన్నింటికంటె మిక్కిలి శ్రేష్ఠమైనది. సంస్కృతపదములకుఁ, దెనుఁగుపదములకు వానిప్రయోగములకుఁ దడవికొననక్కఱలేదు. విద్యార్థులకుఁ గవులకు నీనిఘంటు వనేకవిధముల సమస్తసహాయమును జేయును.

సాదాప్రతి రు 5 లు. ఆర్ట్స్ పేపరు ప్రతి రు 7 లు.

రఘునాథరామాయణము.

ప్రథమభాగము.

తంజావూరు రఘునాథభూపాలుఁడు, రచించినదానిలోని కొంత భాగము ! ఈ భూపాలునికే చేమకూర వేంకటరాజకవి విజయవిలాసము నంకితముచేసినది. ఈ రాజకవి కవిత్వము మృదుమధురమైనది. కల్పన లతి మనోహరములు, పాఠకలోక మీతని ద్విపదనలచరిత్రమును, వాల్మీకి చరిత్రమును జదివియేయుదురు, కావున, మేము వేఱుగఁ జెప్పనక్కఱ యుండదు.

మెల రు. 1-8-0.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తార్థదర్శులు, కాకినాడ.

